NEMZETI NŐNEVELÉS.

XX. ÉVFOLYAM. 1899. NOV.—DECZ. IX.—X. FÜZET.

ERZSÉBET.*

Egy éve mult, hogy egy borzalmas hír szárnyalt végig e hazán, melynek hallatára feljajdult minden érző szív és gyászba borúlt az egész nemzet. A királyné meghalt! Gyilkos tőr szúrta át szívét! Nincs többé!

Ezen gondolatok a borzalom és rémület érzésével töltötték el lelkünket!

Jajgattunk, hogy a mi imádott királynénkat, Erzsébet királynét, szentségtörő gyilkos kéz fosztotta meg életétől!

Ó, a mi szívünk akkor az övével vérzett; gyűlöltük a gyilkost, borzadtunk a halál képétől, mely őt ilyen módon ragadta el tőlünk.

Azóta több mint egy esztendő telt el. A természetnek mindent nivelláló, mindent kibékítő örök törvénye balzsamot hintett szívünk vérző sebére; az idő elvette élét a fájdalomnak és fátyolt vont a borzadály képeire! A gyilkos tőrből tövis koronát alkotott képzeletünk és egy martyr megdicsőült alakjában látják lelki szemeink azt a fenséges lényt, kinek életéből két alkotó elem emelkedik ki:

a szenvedés és a szeretet!

Azóta szívünk mélyébe rejtőzött a bánat. Ez a bánat összeforrt az ő emléke iránt táplált szeretetünkkel. Erre a bánatra nem keresünk enyhet, ezt a sebhelyet behegedni nem engedjük, mert ebben a bánatban él kiolthatatlanul a mi szeretetünk elvesztett nagy királynénk iránt!

Imádtuk őt a míg élt; de az a hódoló tisztelet, melyet fen-

* Az «Erzsébet-Nőiskola» gyászünnepén tartott emlékbeszéd.

költ személye iránt éreztünk, és az a nagy távolság, melyet a társadalmi rend állít ember és ember közé, nem engedte hozzá közeledni szívünk őszinte hangját! De most midőn az égi magasságban tudjuk őt megtisztulva a föld porától, most úgy érezzük, hogy közelebb van hozzánk! Lelke a mi lelkünkkel egyesült abban az ideálban, melyet róla, mint a legnemesebb, legfenköltebb lelkű nőről szeretetünk alkotott!

Emeljük föl tekintetünket e megszentelt órában az ő égi hazája felé; és idézzük föl Erzsébet dicső Nagyasszonyunk emlékét az ő tetteiben, szavaiban, életében! Vessük szívünkbe az ő nagy lelkének megnyilatkozásait és adjuk át azokat az utódoknak, hogy szent örökség gyanánt nemzedékről-nemzedékre szállva emléke az ifjúság szívében nyerjen örök életet!

*

A bajor alpesi vidéknek vadregényes táján, Possenhoffen egyszerűen nemes herczegi kastélyában élt egy meseszerűen bájos szép ifjú leány. Mint a kora hajnal első napsugara, mely lágyan, gyengéden osztja fényét, melegét, és áthatva minden rejteket életre és örömre ébreszti a természetet, — de árnya nincs: — ilyen volt Erzsébet!

A szülői ház kedvencze, édes apja büszkesége, a család szelid napsugara, ki jóságával mindent átölelt, okosságával mindenkit megértett és szeretetével áldást fakasztott!

Nevelése egyszerű és fesztelen volt.

Ábrándos lelke szerette a természetet.

Az erdő zúgása, árnya és illata, a madarak dala, a patak csergése kimondhatatlan összhanggá egyesült az ő lelkében.

«Én és a természet megértjük egymást» — szokta mondani!

«Úgy haladt végig a kert ösvényén, mintha lelke sugárzása egy meghatározott czél felé vezérelné. És mintha a körülötte lévő tárgyak ezen titokzatos zarándoklásról eleve értesülve lettek volna. A mint közeledék, megváltoztatták helyzetüket, színezetük és élethangulatuk egy fokkal emelkedék, mintegy előre zenélve, hogy az ő lelke harmoniájával összhangzásba jöhessenek!» (Christomanos).

De nemcsak a természettel élt ő harmoniában. Gyengéd lelkülete megértette az emberi szív szenvedéseit is! Szerette az egyszerű népet. Fölkereste a szegénység hajlékát és csendben, titokban enyhítette a nyomort. Egy alkalommal későn tért haza sétáiból. Az utána sietők az erdőben találták, a mint egy öreg asszonynak a száraz lombok és galyak gyűjtésében segédkezett.

Öntudatlanul, szíve jóságából kifolyólag ápolta lelkében a krisztusi szeretet nagy elvét: hogy egy egész élet boldogságát érdemes feláldozni, ha csak egyetlen embert is megmenthetünk a szenvedéstől!

*

A békés családi kör zajtalan csendjében felnőtt herczegnő nem sejtette, hogy Európa egyik legtekintélyesebb fejedelme fogja vele megosztani a királyi trónt és koronát! «Úgy mondja édes anyám, szólt egyszer az ifjú ara, hogy nehéz teher a korona. De büszkén fogom viselni annak oldalán, a kit szeretek!»

És ez az egyszerű szívű és alázatos lelkű nő, milyen méltósággal tudta viselni a fejedelmi koronát! Mennyire kimagaslott Ő kora minden asszonya felett lelki fenségében, melyet szíve tisztasága és lényének egyszerűségéből kisugárzó igazság ereje kölcsönzött neki!

Felséges királyunk 1854-ben vette nőül Erzsébet bajor királyi herczegnőt. De csak 1857-ben lépett először magyar földre.

És már ezen első lépésének a nyomában áldás fakadt. A béke és a reménység áldása a szenvedéstől már-már csüggedő nemzetünk számára. Érezték e haza legjobbjai akkor, hogy a gyűlölet politikáját ennek az angyali nőnek a szeretete fogja megtörni, ő fogja a királyt a nemzethez csatolni.

A királyné látogatása után Eötvös József báró látnoki lelke sugallatára következőket mondta: «Három századon át megkísérlettük a hittel, azután megpróbáltuk a reménnyel is több ízben; de egy még hátra volt. Az, hogy a nemzet a dynastiának egy tagját igazán, szíve mélyéből szeresse. És minthogy ezt most elértük, nem aggódom a jövő iránt.»

És hogy ez a jövendölés beteljesedett, bizonyságtételképen

jegyezte fel a történelem, az ország főpapjának az Isten házában az ország rendjei és törvényhozói előtt mondott azon szavait, melyekkel a nemzet ezeréves fönnállásának ünnepén fordult Nagyasszonyunkhoz mondván:

«Légy áldott, légy üdvöz, felséges Királyném! Fogadd el a templomban, hol megkoronáztattál, legmélyebb hódolatunkat, legőszintébb szeretetünket irányunkban mindig tanusított jóságodért, szeretetedért!

Áldólag emlékezünk, hogy midőn nemzetünk anyja lettél, édes anyai nyelvünkön szólottál hozzánk. Áldólag emlékszünk, hogy azt az arany fonalat is anyai kezed szőtte, mely hőnszeretett királyunkat a nemzettel elválaszthatatlanul összekötötte.»

Irántunk való szeretetének első jelét adta, midőn nemzeti nyelvünket és történelmünket tanulni kezdte. Mesterei nem maradhattak meg az udvari etiquette megszabott mesgyéjén. Ő teljes őszinteséget követelt tőlük, tudni akart mindent, olvasni akarta a történelem tiltott lapjait is. Követelte és elolvasta Széchenyi «Blick»-jét és Horváth Mihálytól a 48-adiki szabadságharcz történetét.

A nemes nőiesség megnyilatkozását látjuk abban a szeretetben, melylyel a szenvedő, az igazság- és jogért küzdő nemzetünk iránt viseltetett.

Csakhamar beleéli magát a magyar nép szellemébe; megismerkedik nemzeti költőinkkel és művészeinkkel és örömmel olvassa műveiket. A nemzet pedig megértette és hódolatteljes hálával viszonozta szeretetének jeleit.

«A magyar országgyűlés minden alkalommal olyan megtiszteltetésben részesíti a császárnét, milyenre hasonló viszonyok között példa nincs: midőn őt, kinek megkoronázása még akkor szóba sem jött, minden családi ünnep alkalmával külön küldöttséggel keresi fel. És midőn a császárné születése napján hódoló küldöttség előtt magyar nemzeti színekkel ékesített fehér ruhában megjelenve, magyar nyelven fejezi ki a nemzet iránt érzett benső rokonszenvét, a küldöttség érezte, hogy a császárné nemcsak színében, de szívében is magyar!» (Márki Sándor).

Noha a királyné a nemzetnek minden történelmi mozzanata iránt érdeklődött, a politikával nem foglalkozott. «Én a politikához nem értek» — mondta volt egy alkalommal Jókainak. «Tehát egyedül a szeretet a fejedelem és a nemzet iránt volt a közvetítő eszköz azon nagy dolgok keresztülvitelében, melyeket a bátor küzdelem egyedül el nem érhetett volna.» (Márki). Erre vonatkozva mondotta Eötvös József báró az alkotmány visszaállítása után: «Előtte a tisztelet, az a tisztelet, melyet egy nemes nőiesség iránt érzünk, háttérbe szorít minden egyebet és hódolatunkban nincs semmi, a mi a császárnét illeti.» «Vele szemben az egész nemzet költői érzettel telik el; mert hiszen csak egy valódi költészet van e porvilágon és ez: a szeretet.»

Miután a fejedelem és a nemzet között a béke helyreállt, a koronás magyar királyné büszkeséggel tekinthetett rendeltetésszerű küldetésének sikerére. De ő nem vonult vissza a nemzettől ezután sem; lelke összeforrt a nemzet szellemével. Családi boldogságának minden mozzanatában ott állt mellette és vele örvendett a mindig hálás és hódoló nemzet! És ő viszont anyai szeretettel osztozott a nemzet sikereiben és haladásában. Nagyjainkat, kényeztetett költőinket és művészeinket úgy szerette és kényeztette mint mi magunk.

Szíve szerinti barátait is a mi nagyjaink sorából választotta! Velünk örvendezett és velünk sírt! A «*haza bölcsének*» koporsójára leborúl és a reá helyezett babérkoszorut könnyeivel áztatja. Andrássy Gyula gr. ravatalára gyöngyvirágkoszorut helyez és özvegyének azt írja: «Legjobb barátomat vesztettem el benne.» Közvetlen környezetében mindig volt magyar nő. Külföldi útjában is magyar hölgyek környezték. Nagy szívének haláltusájában magyar nő imádkozott könnyebbüléseért, és kihült homlokára magyar nő vetette a béke és megváltás szent jelét.

*

A milyen nagy volt mint királyné, olyan nemes és fenkölt volt mint *hitves* és mint *anya!* A családi boldogság zavartalan élvezete ugyan nem jutott neki osztályrészül, mert a családi örömöket

sűrün váltotta fel a bánat! De gyermekeihez való szeretetének és gyöngédségének számtalan emléke maradt fenn.

«Csodálatos és tüneményszerű ez a fiatal anya az ő gyermekével — mondta a pápa áldását hozó olasz főpap a trónörökös születése után. A régi olasz mesterek képein láttam hozzá hasonlót: *a madonnát és a fiát!* Ugyanaz a tisztaság, jóság és szívnemesség, ugyanaz a boldog beolvadás egyetlen érzésbe, — az anyai szeretetbe.»

És jöttek a megpróbáltatás napjai. A háború veszélyei, a betegség gyötrelmei, melyek megviselték a fejedelmi asszony lelkét. De a legsúlyosabb megpróbáltatás egyetlen fiának halálával érte anyai szívét! Bátor lelkének minden erejét összeszedve itt is női kötelességét teljesíti első sorban; ő viszi meg a királynak a borzasztó katasztrófa hírét és mellette marad, hogy a királyt fájdalmának súlya alatt megtörni ne engedje.

«Fájdalommal telt szívem — szólt a király a főrendek küldöttségének — (február 13-án) csakis a Mindenhatóba vetett bizalmam, — *imádott hitvesem, a királyné részéről tapasztalt erős támasz* és népeim szíves és valóban megható részvéte által találhat vígaszt és új erőt fejedelmi kötelmeim teljesítésére.»

És ez az asszony, ki némán tűrte a szívében fúródott nyilat, hogy mint királyné teljesíthesse kötelességét, csendes magányában feltépi szíve sebeit és a sírbolt mélyén zokogva borúl fia koporsójára.

«Bús csillagok aztán sorsodul szegődtek!
Féltett büszkeségünk, ó mi lett belőled!
Viruló virágból hervadozó rózsa,
Boldog királynéból Mater Dolorosa.»

Ezentúl a fájdalmas anya kerüli a nyilvánosságot, félrevonul bánatával, melyet nem oszt meg senkivel.

Csak még egyszer jelenik meg a nyilvánosság előtt, a midőn a nemzet ezeréves fennállásának ünnepét ülte.

Fekete gyászruhában, halvány arczczal ült felséges Királyunk mellett. De midőn a szónok a királyné nevét említi és a jelenlevők szívéből szünni nem akaró harsányhangon tör ki a királyné éljen-

zése: «A hófehér arcz — irja egy szemtanu — egyszerre csak elkezd pirosodni ..... mindig jobban-jobban. Milyen káprázat! Ferencz József király mellett ott ült egy életpiros királyné! Egy perczig tartott az egész! Szemei tágra nyíltak és a régi ragyogás kicsillant belőlük. S a szemekből, melyek úgy tudtak ragyogni, hogy egy szomorú országot vidítottak fel, egy könnycsepp bugyogyant ki! Százan és százan látták a drága cseppet! Megvolt a kölcsönösség. Egy mosolygó ország fel tudta vidítani a Királynét. A Felséges Asszony szeméhez emelte csipkés zsebkendőjét, letörölte vele a könnyet. A király mellett újra ott ült a gyászba borult Királyné, a *Mater Dolorosa.*»

Azután eltávozott tőlünk. Messze idegenben bolyongva, a természet szemlélésébe merülve kereste a nyugalmat és sorsával való kibékülést.

«Ajkai körül fájdalmas vonás rajzolódott. Úgy látszott, mintha bensőségteljes tekintete állandóan valami kifürkészhetetlenbe merült volna. Nyakának és homlokának fölfelé irányzásával mintegy ellene szegült valamely elviselhetetlen tehernek, a mely ellen a küzdelmet egyedül kellett megvívnia.

Arczvonásainak kifejezése és átfinomult fejedelmi alakjának tartása a leroskadás elleni küzdelmek fejezték ki. És mégis éber lelkének rugalmasságával résen állt a végzet támadásai ellen!

Hangjának zengzetessége, szavainak csodálatos mélysége sejteni engedé, hogy lelkében a fájdalmaknak egy organizált világa él!» (Christimanos) órák hosszáig barangolt nap-nap után a szabad természetben, melyből egykor ifjú szíve reményt és emelkedettséget merített, most pedig fáradt lelke számára vígaszt és megnyugvást keresett.

«A legtöbb ember azért szerencsétlen, mondá a királyné egy alkalommal, mert örökös harczban van élete megmásíthatatlan viszonyaival. Pedig, ha nem lehetünk boldogok saját eszméink szerint, akkor nem marad más hátra, minthogy megszeressük a reánk mért szenvedéseket. Mert csak így érjük el a lelki békét, a mely az igazi szépség a világon.»

A halál gondolatával sokat foglalkozott.

«A tenger fenséges morajából mindig csak egyet magyarázok ki, mondá — azt: hogy más örökkévaló erők és állapotok azok, a melyek reánk számot tartanak, mint a minőket az élet e sivár világában ismerünk. Én a halált minden perczben várom és el vagyok reá készülve.»

És őt, a ki a halál gondolatával megbarátkozott, az a végzetes tőr megmentette a halál rémétől és küzdelmétől. Ez a kibékítő gondolat fűződik halálának borzalmas voltához.

Az örökkévaló bölcseség végzése elvette őt tőlünk, — de emléke élni fog mindig tisztábban és mindig ragyogóbban az idők végtelenjéig, hogy példája legyen az eszményi nőiességnek, az Isten és a haza iránt való szeretetnek! És midőn emlékét áldjuk és érette imádkozunk, szeretetünk és hódolatunk azon élő alak felé fordul, a kit ő árván hagyott, — és szívünk mélyéből esdekeljük: *éljen a király!*

Budapest. *Lázárné Kasztner Janka.*

A MAGYAR NŐK GYÁSZA.

A feledhetetlen nagy királynő emlékének volt szentelve «Erzsébet» napja országszerte. Egyesületek, iskolák és egyházak közös imákban sirták el az emlékezet és bánat könyűit, s mintha csak tegnap temettük volna el, oly közvetlen, oly igaz és oly benső volt a fájdalom, a hála s a szeretet, mely nevének említésére mindannyiunk szivét megremegtette. Erzsébet királyné emléke egygyé forrt lelkünkben a hazaszeretettel, a női ideál magasztos, megtisztult képével; jobbak, nemesebbek vagyunk általa: csoda-e, ha vele minél többet akarunk foglalkozni, az ő dicső alakját törekszünk gyermekeink lelki szemei elé varázsolni. A sok magasztos ünnep között, melyek a napokban e czélból lezajlottak, az országos «*Nőképző Egylet*» ünnepe emelkedik ki, jelentőséget nyervén az által, hogy abban nem csupán egy egyesület vagy iskola, hanem a *magyar nők gyásza* nyilatkozott meg. A főváros előkelő asszonyai talpig gyászban jelentek ott meg, hogy a maguk, vagy az általuk képviselt egyesületek kegyeletének kifejezést adjanak. S az ünnepet rendező egyesület az által is kifejezésre juttatta az ünnep *női* jellegét, hogy az ünnep szónokait kizárólag női elnöksége tagjai közül választotta. Az ünnepen jelen voltak az egyesület tanintézeteinek növendékei is, kik megható gyászdalok előadásával fokozták az ünnepi hangulatot.

Az ünnepet gr. Teleki Sándorné a következő beszéddel nyitotta meg:

«Tisztelt gyászoló közönség! A tőr, mely szeretett királynénk nemes szivét átdöfte, fájdalmas sebet ejtett a mi szíveinken is. Soha, míg magyar él e hazában, ez a seb behegedni nem fog! Ezen végzetes esemény óta egy gyászos év mult már el s mi ma

is fájdalomtól reszkető kebellel gyültünk össze, hogy megdicsőült királynénk gyászünnepét megtartsuk. Nekem jutott a szomorú feladat, hogy ezt az ünnepélyt megnyissam. Megrendülve teljesítem nehéz tisztemet s felkérem *Csiky Kálmánnét* emlékbeszédének megtartására.»

Csiky Kálmánné az őszinte fájdalomtól meghatva a következő beszédet mondta:

«Gyászünnepre összegyült tisztelt közönség! Lelki szemeim előtt megelevenül felséges alakja, midőn egyesületünk e dísztermében hat évvel ezelőtt utólszor láttuk a királyi asszonyt. Az ádáz végzet, melynek kiszámíthatatlan kénye egyaránt uralkodik hatalmas és alacsony fölött, akkor már végigságuldott pusztító viharával a legnemesebb anya szivén; örök bánat fátyola borította már szép homlokát. De erős, nagy lelke a sorscsapás után is csak úgy föl tudott emelkedni fejedelmi kötelességeinek magaslatára, mint mikor még ifjusága bájában, anyai büszke reményeinek teljes birtokában, egy hű nemzet imádatának örömében, népei hódolatának fényében boldogan és boldogságot sugározva ragyogott egünk fölött. Midőn azon utolsó alkalommal is, egyesületünket már harmadízben tüntetvén ki látogatásával, a nőnevelés és tanitás e csarnokában megjelent: mily meleg érdeklődést tanusított működésünk és annak eredményei iránt; mily figyelemmel szemlélte meg tantermeinket s helyiségeinket, buzdítván hasznos munkálkodásunk kitartó folytatására.

Azt hittük akkor, hogy még többször fog ismétlődni az az örömnap, melyet egyesületünk háromszor jegyzett föl ünnepül emlékkönyvébe és arra a fehér márványlapra; azt reméltük, hogy még máskor is hallani fogjuk a legelső magyar asszony buzdító szavát; azt kivánta az egész nemzet áhitatos fohászban, hogy szeretett királynéja még hosszú időn keresztül maradjon vigasztaló angyalul koronás férjének oldalán. Fájdalom, másképp határozott a sors! A mult év szeptember hónapja, e legköltőibb szaka az esztendőnek, mely borongó hangulatával s a kezdődő enyészet lehével enyhületet adva simul a bánatos kebelhez, a genfi tó partján, a világ egyik legszebb tájékán találta királynénkat, ki a természet

magányában keresett irt vérző szivére. Ott verte át azt a gyógyulást kereső, ártatlan szivet az orgyilkos tőre. Ott történt meg a történelem legiszonyubb bűntette, melyet mindenha az emberi elfajultság megmagyarázhatatlan példájaként fognak emlegetni és siratni. A rémhír hallatára roskadozni éreztük hitünket és csak a Megváltó kereszthalálára való gondolatban találhattunk megnyugvást, abban, hogy a Gondviselés a dicső királyné rendkívüli életét az elmulás rendkívüliségével is akarta örök emlékezet tárgyává tenni, melyre a késő világ sem fog soha gondolni megindulás nélkül.

Idegen nemzetek költőinek lantján zendültek bús elégiák a nagy királyasszony elhunytáról; külső országokban már szobrok és kápolnák emelkedtek, hirdetni az emberiség közös gyászát. Mennyivel nagyobb a mi bánatunk! Mennyivel többel tartozunk mi magyarok és magyar nők az ő emlékének! Forró könyeinket elsirtuk; a hazai költészet száz kobza tolmácsolta keservünket; művészkezek tervezik immár a Dicsőült alakjának érczben és márványban való megörökítését, sírboltjában elhelyezendő műemlékét a magyar nőknek, s majdan föl fog emelkedni az örök imádás temploma, hogy boltozatai közül százezrek fohásza szálljon az Öröklét székhelyére, hol az ő halhatatlan szelleme honol. De nekünk, a magyar nőnevelés munkásainak, Védasszonyunk áldott emlékezete külső jelein kívül mindenek fölött az ő szellemét kell ápolnunk és keblünkre ölelnünk. Mert az emberi kéz által alkotott mű, a márványból faragott és érczbe öntött szobrok, romlandók és mulandók; ellenben örök a szellem alakja, melyet nem idegen anyag és művészet segélyével, hanem csak saját erkölcseink által tarthatunk meg és fejezhetünk ki. A nagy fejedelmi asszony szellemi képét állítsuk föl utánzandó például, eszményül leányaink és növendékeink előtt, most és a jövendő nemzedékek számára. Jól tudjuk, hogy a példa utólérhetetlen magasságban van; de ez ne riaszszon vissza, mert bár minden eszmény utólérhetetlen, mégis annál jobban megközelíthető, minél jobban törekszünk hozzá emelkedni.

Tanítsuk leányainkat dicső Erzsébet királyné példájával

elsőben is hazánk, fajunk és nyelvünk igaz szeretetére. Ő, mint kilenczszáz évvel azelőtt uralkodott első királyunk neje, idegen földről jött országunkba, királyi férje oldalára; de *megismerni és megszeretni* az akkor porba tiport magyart: egy pillanat műve volt az ő nagy szívében. És ez a szeretet micsoda eredményeket, mily üdvös változást tudott létrehozni nemzetünk javára! Pedig neki nem volt része a királyi hatalomban; nem is törekedett soha politikai szereplésre; egyedül szellemének és szívének varázsában állott az ő hatalma. Megkedvelte és megtanulta nyelvünket, mely az ő ajkáról oly édesen és ékesen folyt, mintha bölcsője fölött egykor nem is az Isar, hanem a Tisza rónájának szellői dúdoltak volna altató dalt. Nekünk, kik a nőképzés munkájával foglalkozunk, helyesen fölfogott föladatunk és szerepünk sohasem lehet azt az elvet hirdetni, hogy nemünk foglaljon tért az országos ügyek intézésében; hanem annál szebb föladatunk és kötelességünk s azzal követjük dicsőült királynénk példáját, ha gyermekeink és növendékeink szívébe korán beplántáljuk s folyvást ápoljuk a haza szeretetének és magyarságunk tisztántartásának érzelmét és e kötelességtől semmi körülmény közt nem tántorodunk el. Így egyenkint kicsiben mindnyájan, egyesülve pedig nagyobb arányokban is teljesíthetjük azt a nemzeti hivatást, melyet Ő életében az összeségre kiterjedőleg teljesített.

Állítsuk továbbá boldogult Nagyasszonyunk alakját növendékeink szeme elé a szenvedések és csapások közt megadással tűrő hitnek példányképe gyanánt. Az ő életének utolsó tíz éve valóban a szenvedés pályafutása volt, melyet magasztossá tett a türelem keresztyéni erénye és elviselhetővé a hit. Úgy hordozta roppant fájdalmának súlyos keresztjét, hogy még koronás férjének is tudott vigaszt nyujtani. Nagy példa ez nekünk nőknek, a kik egész élethivatásunknál fogva a tűrés gyakorlására vagyunk utalva. A családi életnek az anya keble képezi azt a központját, melyben minden gond és baj összefut, és a melyből minden orvoslásnak ki kell indulnia. Honnan nyerjen e szerepéhez támaszt és biztatást, hanem ha a hit erejéből, mely nélkül a női kebel olyanná lesz, mint a kialudt tűzhely.

És mindazokat a többi erényeket, melyeket dicsőült királynénk élete szemünk elé tár: az emberszeretet, a gyöngéden érző szív, a szegényekhez való leereszkedés, a részvét erényeit emlegessük és állítsuk a gyermekek elé, kiket ez a mi tágabb családunk, ez az intézet, kebelén nevel és táplál, hogy ők is igyekezzenek azokat magukviseletében és életelveikben valóságra váltani és majd átörökíteni a következő nemzedékekre. Így lesz annak a felséges asszonynak képe, kinek elhunytát gyászoljuk, az az örök eszmény,

«mely fenmarad s nőttön nő tiszta fénye,
a mint időben, térben távozik;
melyhez tekint föl az utód erénye,
óhajt, remél, hisz és imádkozik.»

Csiky Kálmánné után a kar éneke és egy növendék szavalata következett, majd Rudnay Józsefné fordult a jelenlevőkhöz a következő szavakkal:

Igen tisztelt vendégeink! Nőegyesületek küldöttei!

Mai ünnepünk a kegyeletes emlékezésnek van szentelve. Az együttérezés ez alkalommal nyolczadszor vezette össze az Orsz. Nőképző-Egyesületet hazánk különböző vidékeinek, úgymint a székes főváros különféle nőegyesületeinek képviselőivel.

1. Első ízben 1869-ben történt ez, most 30 éve, midőn egyesületünk kibontott zászlaján a «Haladjunk» jelszóval esdő szózatát intézte hazánk nőegyesületeihez, hogy támogassák tömeges aláírásukkal azon kérvényt, melylyel a törvényhozáshoz kívánt az egyesület fordulni: állítana az ország a nők számára egy felsőbb mintaiskolát. Ennek az lett az eredménye, hogy a Deák Ferencz által benyújtott kérvényt 9000 kiváló magyar nő irta alá.

2-szor az Akadémia termében gyültünk össze közös tanácskozásra, hogy a nők érdekében kezet fogva, a haza minden vidékén erős mozgalmat indítsunk meg az alapos, magasabb nőnevelés előmozdítására és a nők önfentartási pályáinak megnyitása czéljából.

3-szor szólította föl egyesületünk 1873-ban a bécsi világ-

kiállítás idejében Magyarország nőegyesületeit, csatlakozzanak hozzá és testvéries egyetértésben karöltve jelenjenek meg a kiállításon, mert illő, hogy a nők törekvései a világ színe előtt is érvényre jussanak s a női kézimunka méltóképen képviselve legyen. Ez volt a legelső világkiállítás, melyen a női kézimunka megjelent.

4. Majd örömnapra virradt nemzetünk, midőn Ő Felségeik koronázásának 25-ik évfordulóját ünnepeltük. Felhivásunkra igen sok egyesület jelentkezett az ország legtávolabb vidékeiről is, hogy az Ő Felségeikhez intézett üdvözlő felirat mellett, egy-egy lapon képviselve legyenek.

5. Mikor egyesületünk 25 éves fennállásának jubileumát ünnepelte 1893-ban, eljöttek a kedves testvéregyesületek képviselői újból, hogy a nőnevelés óriási haladása fölött örömüket és velünk együttérezésüket bensőséggel kifejezzék.

6. 1896-ban egyesületünk megalapítójának halála után a kegyelet gyüjtötte össze az igen tisztelt nőegyesületek küldötteit e teremben, hol megható emlékünnepet ült a kegyelet a fekete márvány emléktábla leleplezésével, mely Veres Pálné érdemeinek elismeréséről szól.

7. Majd, midőn a sötét gyásznapon áthasította a levegőt a fájdalomnak éles jajkiáltása, mely a magyar szíveket mélyen megsebezte, a nagy bánat ismét összehozott bennünket, könyeink összefolytak.

Mindjárt az első napokban tanácskozásra gyültünk össze itt e helyen, hogy majdan az ország nőegyesületeivel együttesen értekezzünk a székes főváros tanácstermében és megalkossuk az «Erzsébet királyné-alap» központi bizottságát, melynek azon nem várt és nem remélt nagy vivmány lett az eredménye, hogy Felséges urunk megengedte, hogy dicső emlékű Erzsébet királynénk örök pihenőjén, a kapuczinusok komor sirboltjában, letehessék a magyar asszonyok kegyeletük és hódolatuk látható jelét érczkoszorúval, az ő legkedvesebb virágaiból, melynek érczszalagján elmulhatatlan betük fogják hirdetni, mennyire imádtuk Erzsébet királynénkat.

Bú és öröm mindenkor összehozta itt a haza fővárosában a haladás lobogója alatt a melegen dobogó magyar szíveket.

Fogadják érte kedves vendégeink forró, hálás köszönetünket; fényes tanubizonysága ez annak, hogy a magyar nők szíve együtt érez és összedobban munkában, örömben, gyászban egyaránt.

Ezután Emich Gusztávné intézte az ifju leánysereghez a következő szavakat:

«Kedves növendékeink! Hozzátok is kell intéznünk egy-két szót, mert hiszen boldogult királynénkat nemcsak a multban látjuk és siratjuk, hanem látjuk és hiszszük a jövőben is, a ti eljövendő időtökben és messze azoktól. Nemcsak a miénk volt ő, hanem a tiétek is lesz és az utánatok következőké, míg magyar szív dobog és magyar szó hangzik e hazában.

Miképen a nagy elmék, úgy a nagy szivek is a gondviselés drága ajándékai. A szeretetnek, a világmegváltó szeretetnek tanítói és magvetői ők. Áldás fakad lábuk nyomán és áldást fakaszt emlékezetök. A szeretetnek ez az áldása áradt Erzsébet királyné szívéből, a míg élt; ez árad emlékezetéből, a míg magyar él. A szeretet pedig: az emberiségnek, a nemzeteknek, a családoknak, az egyeseknek legnagyobb, legigazabb és legmaradóbb áldása: az istennek nemcsak parancsolata, hanem ajándéka is. A szeretetnek ezt a nagy áldását őrizni a világon: mosolyát mosolyogni, könyeit sirni, munkáit gyakorolni, boldogságát terjeszteni: ez különösen a nőnek szent hivatása. Minél nemesebben tölteni be ezt a nemes hivatást: erre kell mindenekelőtt nevekedni nektek is.

A szeretetnek szent tanulmányában ragyog már előttetek örök példa gyanánt Erzsébet királyné alakja és emléke. Mindnyájan ismeritek dicső pályáját. Tanuljatok tőle, a legnemesebb hitvestől és fájdalmas anyától családi szeretetet, örök, törhetetlen, mulhatatlan ragaszkodást élők és holtak iránt, mindazok iránt, kiknek kedvesek vagytok, vagy a kik kedvesek voltak sziveiteknek valaha. Tanuljatok tőle, a szelidség, részvét és jótékonyság angyalától emberszeretetet, mely a szenvedésnek és nyomornak minden szavát figyeli és hallja, mindig kész a segitségre s egyetlen fájdalma, hogy minden könyet le nem törölhet, minden sebet meg nem gyógyíthat. Tanuljatok tőle, a haza áldott édesanyjától hazaszeretetet, önzetlen és magasztos hazaszeretetet. Ő nem jóllétében, gazdagságában, dicsőségében, hanem «néma bánatában, könyei között» szerette meg azt, a mi édes magyar hazánkat s szeretetével megváltotta rabságából és feltámasztotta halottaiból. Mert a szeretet erősebb, mint a halál.

A mi szeretetünk ő iránta, és a tiétek is le fogja győzni a halált.

Emléke élni fog szíveinkben tovább és tovább, mint az örök szeretetnek halhatatlan forrása.»

Újra felhangzott a növendékek éneke, mire gróf Teleki Sándorné az ünnepet a következő szavakkal zárta be:

«Gyászünnepélyünket befejeztük. Mielőtt szívünkben imádott királynénk halhatatlan emlékével innen távoznánk, forduljunk a Mindenhatóhoz buzgó imánkkal, adjon Felséges királyunknak vigasztalást abban a tudatban, hogy az őt ért szörnyű fájdalomnak terhét szerető népeinek milliói viselik vele együtt, és adjon erőt, hogy áldásos kormányzatát még sokáig folytathassa hű magyarjain, a kik Ferencz József király és Erzsébet királyné dicséretét együtt fogják emlegetni, nemzedékről nemzedékre. Ezek után gyászünnepélyünket meghatott szívvel bezárom.»

Ezután a hymnus eléneklésével ért véget a gyászünnep, melyet a magyar nők Erzsébet királynő emlékezetének szenteltek.

TORMA ZSÓFIA.

(1841—1899.)

Ez évi november hó 14-én zárta le örökre szemét Szászváros on Torma Zsófia, az első magyar nő, a ki kivívta magának a tiszteletbeli tudori czímet.

Szép dolog ez egy magyar nőtől hazánkban, a hol még mindig kétkedve nézik, ha nő komoly munkába fog, vajjon belső ösztön s komoly meggyőződés-e az, a mi erre készteti, vagy hiúság és feltünési vágy. De mit is mondjunk Torma Zsófiáról? Élete folyását két szóval lehet jellemezni: munka és önfeláldozás. Komoly munkával foglalkozott csendes otthonában; szerény visszavonultságában vaskos kötetben állítva össze sok évi munkásságának, kutatásainak és ásatásainak eredményét. Kitüntetésekre nem vágyott, világi hiúság nem bántotta a szerény tudós nőt, de azért mégis nagyon jól esett neki az elismerés, melyben munkássága részesült, midőn a kolozsvári tudomány-egyetem tudorai sorába igtatta.

Torma Zsófia élete végéig lángoló szeretettel csüggött tudományán. Élete nagy részét annak szentelte, sok örömet s vigaszt merített belőle. Munkájával ép oly komolyan és behatóan foglalkozott, mint bármely tudós férfi. Kiadványai ismeretesek a művelt nemzetek tudósainak körében. Fő büszkeségét, muzeumát, melynek minden egyes tárgyát saját maga gyűjtötte vagy ásta ki, sok bel- és külföldi szakember tekintette meg s méltányolta ismételve; némelyek messze földről is csak e gyűjtemény megtekinthetése végett utaztak Szászvárosra.

Legnagyobb érdeme azonban nem tudós voltában rejlett. Valódi nőiessége, jó szive, sok oldalú műveltsége az, a mit leg-

inkább kell benne méltányolnunk. Büszkébb volt egy jól sikerült ételre, a melyet ő maga készített, mint bármely tudós értekezésére. Nem volt családjában beteg, a kit nem ő ápolt volna, szomorúság, a melynek vigaszt nem nyujtott, baj, a melyet nem orvosolt volna. Rokonai és barátai hozzá fordultak tanácsért s ő mindenkin segített, mindenkit vigasztalt, gyámolított, egyszóval mindig és minden alkalommal saját kényelmét, jólétét, kedvtelését és egyéni szabadságát feláldozta környezete érdekeinek. S mindezt oly szeretetreméltó módon tette, hogy az, a kinek érdekében történt, nem is sejtette az áldozat nagyságát. Ha azután a sors néha felette sok bajt és keserűséget mért reá, mindenkor vigaszt talált a természet szépségében és a tudományos munkásságban. Ilyenkor elment Tordosra felásni az ősrégi telepeket, a Maros partján élvezte a szabad természet szépségét és elmerengett az ős nép felett, a mely itt létének oly sűrű nyomát hagyta ezeken a tájakon.

Torma Zsófia 1841-ben Csicsó-Keresztúron, Erdélyben született. Gondos nevelésben részesült. Apjától, Torma József jeles történettudóstól örökölte, mint 1892-ben elhúnyt batyja, a kitünő tudós Torma Károly is, a tudományok iránti szeretetet; szerető anyja csepegteté belé a női erényeket. Eleinte inkább a földtan vonzotta; csak utóbb, a hetvenes években tért át az ősrégészetre. 1876-ben a Budapesten tartott nemzetközi ősrégészeti kongresszuson irányozta először a tudományos világ figyelmét a tordosi és nándorvályai őstelepekre. Kutatásait, a melyeknek eredménye sok ezer ősrégiség, azóta serényen folytatta, a míg meg nem mentett a tordosi őstelepről mindent, a mit onnan haza hordhatott. A külföldön tartott ősrégészeti kongresszusokat szorgalmasan látogatta, kutatásairól több alkalommal jelentést tett, és személyes érintkezésbe lépett sok jeles tudóssal, a kik mindig nagy elismeréssel szólottak a szerény magyar nőről. Magyar és német nyelven több könyve és értekezése jelent meg. Tordosi gyűjteménye kétségtelenné teszi, hogy az őskor egy hosszantartó szakaszában, a kőkorban hasonló müveltség és izlés egyesítette Európa délkeleti lakóit Elő-Ázsia lakosságával, melynek érdekes készítményeit a híres Schliemann Troja legősibb rétegében földerítette. Hogy Torma Zsófia e

TORMA ZSÓFIA.

culturalis kapcsolatot Tordos és Troja között meglelte és reáutalt, ez mindenkor nagy érdeme fog maradni a nemzetközi tudományban. Pár évvel ezelőtt nagy terjedelmű német nyelvű munka megírásához fogott, a melyben össze kívánta foglalni kutatásainak eredményét; a nagyszámu képes táblák már készek s a szöveg is nagyrészt meg van írva, de egészsége megrendült s a munka csak lassan haladt. Szomorúság töltötte el szivét, ha arra gondolt, hogy nem végezheti be megkezdett munkáját. Előérzete nem csalt. Ez év őszén szélhüdés vetett véget e nemes életnek, a nélkül, hogy könyve elkészült volna. A szászvárosi temetőben aluszsza örök álmát az első magyar nőarchæologus. Egy nemes szív némult el örökre. De emléke még soká fog élni tisztelői és barátai szivében; mert Torma Zsófia egyike azoknak a nőknek, a kikre tisztelettel tekintünk, s büszkén valljuk magunkénak; mert bár komolyan foglalkozott a tudománynyal és a tudósok körében hírt és nevet vívott ki magának, soh'sem feledkezett meg arról, hogy a valódi nőnek első sorban hivatása: a kötelességtudás, szerénység és önfeláldozás.

Hampelné Pulszky Polyxena.

HANZÉLY JÁNOS

(1822—1899.)

November 5-én kisértük örök nyugalomra és elsirattuk szivünk szerint. Elsirattuk. A mint siratni szoktuk a szívben-lélekben nemes, jó embereket, kikről jól esik tudnunk, hogy vannak, hogy köztünk élnek, hogy szeretnek minket, kikre örömmel vetjük tekintetünket, mert példájukból bátorságot nyer lankadó erőnk, vigasztalást az emberi gyarlóságoktól meggyötört szivünk; hitet az emberek jóságában kétkedő szellemünk. Mintha mindnyájan drága kincsünket, legkedvesebb barátunkat vesztettük volna el bennük, úgy álljuk körül ravatalukat, mert érezzük, hogy halálukkal az emberiség ismét szegényebb lett, elmulásukkal a jó összege valóban megfogyatkozott a földön.

Elsirattuk mint a legjobbakat. Az ifjabb tanító nemzedék alig értette meg könnyeinket. Hisz Hanzély János évek óta nem vett tevékeny részt a közoktatásügy szolgálatában, melynek tevékeny életének 46 esztendejét szentelte. Tiz év óta a közoktatási ministerium számvevőségének *nyugalmazott* igazgatója, csak szive szerinti érdeklődését tartotta meg a tanügyi dolgok iránt; annak kormányzásába, vezetésébe befolyása már nem volt. De mi ismertük őt munkaerejének teljességében; benne a hivatalnokot tisztelni, az embert szeretni tanultuk, s szivünkben, ha rá emlékezünk mindenkor a nevelésügy kiváló munkása, a tanítók igaz barátja és jóakaró pártfogója iránt érzett eleven hála fakad.

Hanzély nem volt a szó teljes értelmében tanférfi; neveléssel és tanítással csak ifjabb éveiben foglalkozott; de tanító volt mégis, ki környezetét nemes példája által kötelességérzetre és ember-

szeretetre tanította; s noha hivatalos állásánál fogva csak a tanítók anyagi ügyeivel foglalkozott szíve nemes sugallata által vezetve, oly sokat tett a közoktatásügy anyagi és erkölcsi haladása érdekében, hogy nevét méltán emlegetjük nevelésügyünk nagyjai között.

A «Nemzeti Nőnevelés», melynek kezdettől fogva jóakaró pártfogója volt, 1882-ben 40 éves szolgálati jubileuma alkalmából közölte életrajzát és arczképét, onnét idézzük nemes munkában töltött életének történetéből a következőket: Német ajkú kisbirtokos szülőktől származván, Lőcsén, német nyelven végezte a gimnáziumi tanulmányokat, majd a felsőbb osztályokat saját kívánságára Rozsnyón fejezte be, hogy a magyar nyelvet elsajátíthassa. Hivataloskodását 1842-ben — miután az egyetemen a bölcsészetet és jogot hallgatta — a helytartótanácsnál kezdte, 1848-ban Eötvös nevezte ki a közoktatási ministeriumba, majd 1867-ig a helytartótanácsnál működött mint számvevő, mikor Eötvös ismét a ministeriumba számtanácsosnak, végre 1873-ban a király számvevőségi igazgatónak nevezte ki. E minőségben — többszörös királyi kitüntetésre érdemesíttetvén — 1889-ig maradt, mikor is még ereje teljében saját kérésére nyugalmaztatott.

Nem akarunk most arról szólni, mily szigorú és pontos, mily jó és nagylelkű volt hivatalában, mennyi özvegynek és árvának törölte le könnyeit, biztosította megélhetését, csak azt emeljük ki, hogy nagymértékű hivatalos elfoglaltsága mellett is tudott időt szakítani a nevelésügyi mozgalmak figyelemmel kisérésére, tanulmányozására. Érdeklődése tettekben nyilvánult, mert ő fáradhatatlan munkás volt mindenütt. Ezért választotta őt több tanítótestület tiszteletbeli tagjává. A nők magasabb képeztetésének igaz barátja volt, mert úgy volt meggyőződve, hogy édes magyar nyelvünket a nem magyar ajkú zsenge nemzedékbe átültetni, s igaz magyar érzelmeket beléjök oltani, természettől a nők vannak hivatva. Ezért küzdött kezdettől fogva a nők nyilvános iskolákban való alkalmaztatása mellett.

A tanítónők támogatására általában sokat tett úgyis, mint a közokt. ministerium nagy befolyású hivatalnoka, úgyis mint a

fővárosi állami tanítónőképző-intézetek igazgató tanácsosa. Ez állásában egész lelkesedéssel azon volt, hogy a nőknek a magasabb képzés elnyerésére az utat megkönnyítse és alkalmaztatásuk akadályait elhárítsa. Mi tanítónők neki ezért örök hálával tartozunk; hálánkat — fájdalom — ma már csak az emléke iránt érzett tisztelettel fejezhetjük ki.

És kifejezhetjük azzal az őszinte részvéttel is, melylyel megtört szivű özvegye, a csaknem 50 esztendeig hűséges hitvese: Klette Fanni iránt viseltetünk. Az ő nemes szelid egyénisége és jósága sokat tettek arra nézve, hogy Hanzély János a tanítónők ügyét oly nemeslelkű buzgalommal felkarolta. Ma mikor élte alkonyán — daczára két derék fia, Béla és László hűséges szeretetének — *egyedül* maradt, buzgón kérhetjük a mindenhatót, hogy gyermekei családjában áldja és vigasztalja meg, ki áldása és vigasztalása volt egy hosszú-hosszú életen át az általunk mindig szeretett és méltán siratott *Hanzély Jánosnak*.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

MISS FELICIA MARY FRANCES SKENE.

. . . true prayers,
That shall be up at heaven, and enter there
Ere sunrise: prayers from preserved souls,
From fasting maids, whose minds are dedicate
To nothing temporal.

Shakespeare.
Measure for Measure.

Valahányszor az a kérdés merül fel, hogy a társadalomban minő szereplés illeti meg a nőt, mindig megnyilatkozik, — és mindig csalhatatlansága és súlya erős öntudatával nyilatkozik meg az a felfogás, a mely a nőt a családban való hivatására utalva, az azon kivül való érvényesüléstől egészen eltiltani szeretné. Méltó fegyvertársait megtalálja ez a felfogás azokban a — tudatlanok előtt nagyon tetszetős, de szakértők előtt nevetséges — tudományos színű érvekben, a melyekkel a nőknek a legtöbb életpályára való alkalmatlanságát szokták bizonyitani azok, a kik a versenytől félnek és a kiknek épen ez a félelme a legjobban mutatja azt, hogy állitásuk igazságáról maguk hogyan vélekednek.

Soha józan ember nem fogja kicsinyelni a nőnek a családban való hivatása értékét vagy kétségbe vonni ennek elsőségét. De arra, hogy a nők számára másutt is nyiljon munkakör, nem csak azoknak a nőknek van szükségük, a kikből nem lett hitves és anya, — hanem a társadalomra nézve volna mérhetetlen nagy veszteség, ha nélkülözni kellene azt az üdvös befolyást, a mi a kiváló nők szerepléséből szétárad.

A britt szigetek társadalmának közszelleme leginkább azért jobb a miénknél, mert ott a közélet munkájában való részvétel útja a nők számára sokkal inkább nyitva van, mint Európa szárazföldjén. És az, hogy Anglia a tiszteletreméltó nagy női alakoknak olyan hosszú sorát tudja a világ elé állítani, nem csak az angol-szász faj kiválóságának következménye, hanem igen nagy részben annak köszönhető, hogy a modern angol társadalom a kiváló

tehetségű és erényű nőknek a hozzájuk méltó, hasznos munkában való érvényesülésre módot nyujt és őket abban megbecsüli.

A mai angol közéletben annyira ismerős, annyira jellegző, annyira tiszteletreméltó alakok *Florence Nightingale* és *Octavia Hill*, a kik a társadalom tevékenységét új utakra tudták vezetni.

Méltó társnőjök volt Miss *Felicia Mary Frances Skene*, a ki áldásos munkának szentelt hosszú életét pár nap előtt végezte be.

1821-ben született. Apja, — gazdag és előkelő ember, Sir Walter Scott belső barátja — szenvedélyes utazó volt. Családjával együtt egyideig Délfrancziaországban lakott — Miss Felicia itt született — majd Görögországba költözött. 1844-ben visszatért Angliába s azontúl Oxfordban lakott, a Frewen-Hall néven ismert házában, a mely a walesi herczegnek, Oxfordban tartózkodása idején, lakóháza volt.

Miss *Felicia* gyermekkora, szülei és ezek előkelő barátai között, jólétben folyt el. Játszótársai a száműzetésben lévő X. Károly franczia király gyermekei voltak. Művészi tehetséggel megáldott atyjának személyes vezetése alatt kitünő nevelésben részesült. Művészien énekelt s szenvedélyes és igen jó lovas volt.

1854-ben Oxfordban igen nagy mértékben pusztított a cholera. Miss Skene tevékeny részt vett a járvány leküzdésére megindított társadalmi mozgalomban s különösen igen nagy érdemet szerzett az által, hogy Sir *Henry Acland* tanácsát követve önkénytes betegápolói kart szervezett, — a mely kitünő szolgálatot tett. Annál nagyobb érdem ez, mert Angliában akkor még egyátalán nem tekintették a betegápolást olyan hivatásnak, mint most, a midőn a betegápolónőket a társadalom legelőkelőbb osztályai szolgáltatják, — s így a betegápolónői pálya minden időben meglévő s különösen olyan veszedelmes és rettegett járvány idején még sokszorta fokozott nehézségeihez még a társadalmi előitéletek is járultak.

A krimi hadjárat sebesültjeinek ápolása ügyében — a melynek szervezése *Miss Florence Nightingale* halhatatlan érdeme — Miss Skene is közreműködött, — nem a helyszinén ugyan, de a kiküldendő ápolónők oktatása körül.

Később Miss Skene működése más irány felé fordult. Oda, a hol a legnagyobb a szükség, a hol a legsúlyosabbak a nehézségek s a hol a siker eléréséhez nélkülözhetetlenek a legkiválóbb személyes tulajdonságok.

A társadalomból kitagadott nők megmentése, a börtönből kiszabadulók segélyezése foglalta el Miss Skene tevékenységének utolsó húsz évét. 1878-ban engedélyt kapott az oxfordi börtönben elzárt nők látogatására. Ettől kezdve jóformán halála napjáig, megszakítás nélkül folytatta a börtönök látogatását. A foglyokkal négy szem között érintkezett. Nem csak vigasztalásban, jó tanácsban és javulásra intő tanításban részesítette a fogoly nőket, — de — a mire olyan igen nagy szükség van — gondoskodott arról, hogy a fogházból kilépő nőket az elhagyatottság és nyomor ne üzze újra bűnbe. A kórház igazgatója 1886-ban jelentésében ezt mondta Miss Skene működéséről: «Minden a kórház kapuján kilépő nő, a kinek segítésre van szüksége, tudja, hogy nincs elhagyatva s hogy a gyámolítást megtalálja Miss Skene útján.»

Miss Skene működésének elismerését jól mutatja az, hogy *Jowett*, midőn a *Vice-Chancellor* tisztségét elfoglalta, Miss Skene tanácsát kérte ki a női bünösökkel való elbánására nézve.

Irodalmi téren is figyelemre méltó eredményeket ért el Miss Skene. Első munkája «*Isles of Greace and other Poems*» 1843-ban jelent meg. Több regény irt. Ezek közül egyik «*Hidden Depths*», a melyben nyilvánúl az a résztvevő felfogása, a mivel ő a bűnbe esett nőt is tekintette, először 1866-ban névtelenül s húsz év mulva új kiadásban, neve alatt jelent meg. Szerkesztője volt az *Argosy* czimű folyóiratnak.

A vallásos irányú irodalommal is foglalkozott, s bár e téren való működése is kiváló volt, az ő vallása legméltóbban nem ezekben nyilvánúlt, hanem életében, a melyben Megváltóját hűen követve: mint az Úr küldöttje, hirdette a szegényeknek az evangeliumot, vigasztalta a töredelmes szivüeket, hirdette a foglyoknak szabadulásukat, a vakoknak a látást s a megrontottaknak a szabadon bocsátást.

Budapest. *Farkas Jenő.*

A NÉMET NŐK EGYESÜLETI TEVÉKENYSÉGE.

Bizonyos irigykedés érzetével forgattam a «Frau» című német folyóirat legutolsó füzeteit. A német nőknek milyen nagy arányú társadalmi tevékenysége tünik ki csak e nehány füzetből is! Kisebb és nagyobb városokban a jótékonyság és kultura terén egyaránt buzgó és érdemes munkát végeznek s tevékenységük komolyságát és lelkességét bizonyítja a munkásságuk nyomában járó siker. A társadalom szíves rokonszenvvel kiséri buzgalmukat minden téren, s nagy áldozatkészséggel támogatja azokat az intézményeket, melyeket a nők megalkottak, s melyek érdekében kéréssel fordulnak a tehetősebbekhez. Hogy csak egy-két példát említsek, a *berlini* népiskolai tanítónők egyesületének egy női jóakarója 9000 márkányi alapítványt tett; hasonló áldozatkészség példáját látjuk Bécsben, hol a «*Dokumente der Frauen*» című folyóirat alapításához a német nők jelentékeny adományokkal járultak. *Marie Lang*, az egyik kiadó, egymaga 1600 frtot gyűjtött; egy másik gyűjtő-íven 500 frt, s egy nőegylet adományaképen 300 forint folyt be. A mi bámulatunkat azonban legjobban felkeltette, többek közt egy magát megnevezni nem akaró *nevelőnő* 500 forintos adománya. (A mi tanítónőink és nevelőnőink a «Nemzeti Nőnevelés 2 frtos előfizetési díjára sem igen áldozhatnak.)

Hogy a német tanítónők milyen óriási sikereket értek el nyugdíjegyesületükkel, arról a «Nemzeti Nőnevelés» hasábjain beszámolt egyszer már *Odor Emilia* alapos tanulmányában, buzdító például állítva azt a magyar tanítónők elé. Legyen szabad itt azért csak rámutatnom, hogy a *német tanítónők és nevelőnők általános nyugdíjegyesülete*, melynek védnöke Frigyes német császár özvegye, az idei évi jelentésében 3202 taggal számol be; ezek közül

514 tag 150,073 márka nyugdíjat élvez, és 3181 biztosítás áll fenn 1.020,900 márka értékben. 59 egyénnek osztottak 30—50—60 stb. márkányi segélyt 3235 márka értékben, 20 esetben engedték el a befizetési illetéket, ezen összeget a segélyalapból pótolták 657 márka erejéig. A Grossmann-féle alapítványból évenként 185 egyén helyett teljesítik a befizetést.

Hogy más irányú tevékenységet említsek, *a lübecki nőegylet* csak két éve áll fenn és már is jelentékeny tényezője az ottani társadalmi életnek. Létesített tudományos- és torna-tanfolyamot, és szórakozó estéket; kilencz ilyen estén 1600 egyén vett részt; nyáron kirándulásokkal összekötött növénytani tanfolyamot tartott, s egyik szakosztályában a női foglyok javításáról gondoskodik, azáltal, hogy tagjai rendesen látogatják és tanítják a börtönök és fegyházak foglyait.

Fokozza a német nőegyesületek tevékenységének sikerét az, hogy törekvéseikkel nem állanak egymástól elszigetelve, hanem egymással szövetkezve működnek. Így pl. a *nürnbergi Frauwohl czímű nőegyesület*, mely ötödik éve áll fenn és melynek 2754 tagja van, az idén egy minden tekintetben mintaszerűen berendezett otthont alapított szegény szülőnők számára. Az intézet 16 ágyra van berendezve s az első évben már 63 nőt ápolt; s azalatt, míg a beteg nőt a kórházban ápolta, gondozásban részesítette az illető nő háztartását és családját. Létesített az otthonnal kapcsolatban olvasó-termet, melyet naponként átlag 150-en látogattak. Létesített az egyesület egy női ruha-kiállítást, melynek czélja a női öltözködés reformálása. (Lajos bajor kir. herczeg az otthont és a kiállítást is meglátogatta.) Az egyesület nőipariskolát tartott fenn, melyet 886 asszony és leány látogatott. Az egyesület tagja a «*Német nőegyletek szövetségének*», a «*Nürnbergi népnevelési egyesületnek*», a «*Női öltözék reformáló egyesületnek*», és az «*Általános német jótékonysági és betegápoló egyesületnek*».

Ugyancsak az egyesülésre mutat példát *a danczigi Frauenwohl egylet*, mely létesített könyvtárt, főzőiskolát, tudományos és szórakozó estéket, foglalkozott helyközvetítéssel, leánygimnázium létesítésének tervével és csatlakozott a *berlini* hasonló czélú és

nevű egyesülethez, mint annak egyik köre vagy szakosztálya. *Charlottenburgban és M. m. Frankfurtban* ugyancsak «Frauenwohl» czímen a szegény betegágyas nők házi ápolására létesítettek egyesületet, az első 124 szegény nőt ápolt és gondozott, az utóbbi 705 esetben nyujtott segélyt és ápolást. Ez utóbbi 876 tagból álló egyesület csatlakozott a *német nőegyesületek szövetségéhez.*

Ugyanezen *általános német nőegyesület* helyi köre áll fenn M. m. Frankfurtban, mely a nőknek jogvédelmet és tanácsot nyujt s irodai helyiségében könyvtárt és olvasó-termet létesített. Egy másik idevaló nőegylet az egyedül álló nők és leányok számára otthont alapított, mely igen látogatott volt s nagyobb adományok által oly jólétbe jutott, hogy maga tarthatja fenn magát.

Hasonló czélokat szolgál a *boroszlói Frauenwohl nevű nőegylet,* mely nyolcz éve áll fenn, virágzó gyermekmenhelyet létesített, szervezte a fiatal munkásnők és cselédlányok vasárnapi mulatságait; létesített egy leányotthont, jogtanácsosa által jogvédelmet és tanácsot nyujtott 46 esetben az arra szorult nőknek, kérelmezte a miniszteriumtól a város által létesíteni szándékolt leánygimnázium engedélyezését és támogatását.

A nőegyesületek szövetsége a legszebben érvényesül a nőképzés és képesítés elősegítése czéljaira alakult egyesületekben. A Németország nagyobb városaiban létező hasonló czélú egyesületek tulajdonképen csak helyi körei a *német nőképző egyletnek,* melynek főczélja leánygimnáziumok létesítése és segélyezése által a női ifjúságnak az egyetemi tanulmányokra való előkészítését biztosítani. Ezen egyesület általános közgyűlését ez évben Baden-Badenban tartotta. Mintegy 100 tag vett részt e gyűlésen: Berlin-, Königsberg-, Hannover-, Dresda-, Wiesbaden-, Frankfurt-, Mannheim-, Heidelberg-, Pforczheim-, Karlsruhe-, Freiburg- és főként Badenből. Az egyesületnek immár 12 köre vagy osztálya van az említett városokban, melyek mind élénk tevékenységet fejtenek ki az egyesület javára, ezt különösen a pénztár kedvező állapota tanúsította; ezt bizonyítja az a sokat mondó tény is, hogy a karlsruhei leánygimnázium létesítendő internátusa részére az egyesület 50,000 márka ajándékot

kapott. Az ülésen az egyesület alapszabályainak az új polgári törvénykönyv megfelelő szakaszai értelmében leendő módosításáról tanácskoztak. Elhatározták, hogy kisebb városokban, hol külön leánygimnázium létesítése nem lehetséges, kérelmezni fogják a leánytanulóknak a fiúgimnáziumokba való bebocsátását. Hálával emlékezett meg az egyesület a badeni nagyherczegség kormányáról, mely az egyesület törekvéseit támogatva, a nők előtt az egyetemet megnyitotta. Az üléseken érdekes előadásokat tartottak: Stritt Mária «a nőietlenség»-ről, Freudenberg k. a. «mire való a nőnek a tudományos képzettség» stb. Megjegyzésre méltó, hogy Baden főpolgármestere a tanácskozásokon részt vett és az egyesületet a város nevében üdvözölte. A közgyűlést a következő évben *Weimarban* tartják meg.

Az egyesülés hasznát és szükségességét igazolják az egyesület szakosztályai, melyek tevékenysége épen az egymásrahatás kölcsönösségénél fogva a központra is éltető, emelő hatást gyakorol. Így ezen német «Nőképző-egylet» (Frauenbildung-Frauenstudium) «Wiesbadeni szakosztálya» legutóbb indítványt tett egy oly *központ* létesítésére, melynek czélja volna nők számára szolgáló és nőkérdéseket tárgyaló előadási cziklusok rendezése. Ez az indítvány általános helyesléssel találkozott s a «*mannheimi*» osztályt bizták meg egy bizottság alakításával. Ez azonban az ily központ létesítését az összes nőegyesületek belevonása nélkül czélszerűnek nem találta; mert csak abban az esetben lesz lehetséges megfelelő előadókat nyerni meg az előadási cziklusok számára, ha lehetőleg valamennyi egyesület a központtal érintkezik s az előadási estéket ennek a közvetítésével szervezi, a mi a női törekvések szempontjából rendkívül fontos. Az egységes vezetés hiánya miatt az előadók (és előadónők) nem felelhettek meg a hozzájuk intézett felszólításoknak, mert egyes előadások tartása (különböző helyeken) rájuk igen nagy terheket rótt. Az egyesületek sem voltak abban a helyzetben, hogy a sok esetben jelentékeny utazási költségeket megtéríthették volna. A központ szervezése ezen segíteni fog azáltal, hogy az előadási cziklusokat csoportosítja, s a különböző egyesületek szükségleteit és óhajtásait tervszerűen kielégíti s az

anyagi kérdéseket is lehetőleg kedvezően oldja meg. Előadók már eddig is (egyes és cziklusos előadásokra) jelentkeztek.

A «Nemzeti Nőnevelés» olvasói jól ismerik ugyan a berlini Lette-egylet tevékenységét, de jelentőségét tekintve nem hagyhatjuk ki a sorból. Ennek 1898-ik évi értesítője az egyesület azon tevékenységéről számol be, melynek czélja egy új egyesületi ház építése, melybe az egyesület által fentartott összes intézetek elhelyezhetők lennének. Az utolsó évben megnyitott *műszövő* tanfolyamot már a házon kívül kellett elhelyezni. Az egyesületet mind a közoktatási, mind a kereskedelmi miniszter segélyezte, úgy szintén Berlin városa és a régibb kereskedőházak is. A karácsonyi vásár 12,000 márkát jövedelmezett. A január és februárban tartott előadás-sorozat pompásan sikerült; a növendékek munkáiból rendezett kiállítást az egyesület legfőbb védnöknője, Auguszta császárné is meglátogatta. Május 5-én nagy ünnepségek között leplezték le Schepeler-Lette Anna asszonynak *Tondeur* által készített szobrát. A kereskedelmi tanfolyamon párhuzamos osztályt kellett nyitniok, a növendéklétszám az előbbi évekhez képest az összes intézetekben 211-el szaporodott. Az egylet iskoláiban vagy tanfolyamaiba a következő ismeretekben nyernek a nők képeztetést: fényképezés, kereskedelem, ipar, főzés, háztartás, mosás, vasalás, műipar, betűszedés. Van állásközvetítő intézete és kölcsön intézete.

Kisebb arányú, de hasonló törekvésű a Lette-egylettel a *brémai nőipar és nőképző egylet*, mely 1899 április havában saját otthonába költözött s ezzel új cziklusát nyitotta meg az egyesületi tevékenységnek. Van továbbképző iskolája a német, franczia és angol nyelvekre és kereskedelmi ismeretekre, varró iskolája gyermekkertésznői tanfolyama; az összes tanítók száma ez intézetekben 487. Létesített háztartási iskolát, melyben főzni, mosni és vasalni tanitanak. Állásközvetítéssel is foglalkozott; kereskedelmi foglalkozásokra 133 jelentkező közül elhelyezett 95-öt; házvezetőnőkül és gazdaszonyi segédekül 148 jelentkező közül 75-öt. Kisérletképen nyitott ez évben tanfolyamot a műipari rajzra s művészi kézi munkákra, mely tanfolyamnak mindjárt kezdetben 31 tanulója volt.

Ugyancsak a nők keresetképessége czéljait szolgálja a *casseli nőképző egylet.* 1898—99-ben 361 tagja volt, ennek mintegy hatoda vett részt az egyesület tevékenységében. Az egyesület tagjainak gyarapodásával az egyesület által fentartott intézetek növendékeinek létszáma is jelentékenyen emelkedett. A *szakiskolába,* mely varrásra, rajzra, műhímzésre, vasalásra tanítja az ifjú lányokat, melyben a számtan, német nyelv és irodalom és a kereskedelmi ismeretek számára is volt tanfolyam, 479 növendék járt. A gyermekmenhelybe is jelentékenyen többet vettek fel az idén, mint a mult évben, de nem vehették fel mind a jelentkezőket. Az Otthonban 41 asszony és leány kapott elhelyezést, de sokakat el kellett utasítaniok. Tartottak fenn egy kurzust az «ügyességek» tanítónőinek képzése czéljából (kézimunka, torna, gazdasszonykodás). Volt gyakorlati tanfolyamuk a kereskedői teendőkből, a házi foglalkozásokból. 1899. évtől kezdve az egyesület gondoskodik az intézeteiben alkalmazott tanítónők nyugdíjáról is. E czélból az egyesület a *német tanítónők nyugdíj egyesületébe* fizet be bizonyos évi átalányt.

Nem folytatom tovább a sort, de sóhajtva gondolom, mért nincs ez így nálunk is! Mért nem általánosabb nőinkben az érdeklődés a társadalmi bajok, saját bajaik és jövőjük iránt; miért nem élénkebb a társadalom részvéte a női munka, a női törekvések, a nők társadalmi feladataival szemben?

Ellenem vetheti bárki e felsóhajtás visszhangjaként, hogy könnyű a német nőknek; nagy, egységes és művelt társadalom áll mögöttük. S ez igaz is. De épen azért kellene nekünk szegény és sok tekintetben elmaradt magyaroknak fokozott tevékenységet kifejtenünk, hogy segítsük egységesebbé és műveltebbé tenni társadalmunkat. Hasonlíthatatlanul többet tehetnénk mi is fennálló egyesületeink körén belül is, ha *tenni igazán akarnánk.* De nekünk még sok előítéletet és sok önzést kell leküzdenünk. Nálunk ma még érdem számba megyen, ha valaki teljességgel semmi egyesületnek sem tagja, vagy ha egy-két frt feláldozása árán tagja ugyan egy vagy két egyesületnek, de annak működését figyelmére nem méltatja. Mert némelyek *sok* egyletben *szerepelnek* és *sok időt*

áldoznak fel azok támogatására, sokan a szerénységük, nőiességük és családjuk iránt való kötelességük teljesítésének bizonyítására azt hozzák fel, hogy ők meg *semmiféle* egyesületi törekvést sem támogatnak. Mintha nem lehetnének szerénytelenek, nőietlenek és kötelesség mulasztók a «jour»-okon vagy otthon.

Nem tartanám a családélet veszedelmének, ha minden nő legalább egy egylet támogatásával a társadalom iránt való kötelességeiből is igyekeznék egyet-mást leróni. Ha többen fejtenének ki tevékenységet a közösség javára, sok nyomort lehetne enyhíteni, sok könyet letörölni, sok érdemes és hasznos dolgot alkotni. Hogy egyesek lelkesülete is csodát alkothat, arra példa nálunk *Péterfy Sándor* és a *Tanitók Háza*. Sokak buzgalma még eredményesebb, az egész nemzetre kiható fontosságú lehet.

A nőegyletek törekvése nálunk is nyerne azáltal, ha egyrészt minél több tagot igyekeznének munkásságuk körébe bevonni, másrészt ha az egyesületek egymás törekvéseinek támogatására *szövetségbe* lépnének egymással. Az «*Országos Nőképző Egyesület*» egyes esetekben ilyen ideiglenes kapcsolatot már létesített, s az eszme, melynek szolgálatában áll mindenkor hasznát látta.

Még határozottabban törekszik ilyen szövetségek létesítésére a tanítónők «Mária Dorothea Egyesülete». Vidéki körei által, melyeket eddig Kolozsvárott, Győrött, Ujvidéken és Fiumében létesített, s melyekhez hasonlók szervezését Szabadkán és Pozsonyban tervezi, eddig is jótékonyan hatott az illető városok társadalmi életére és nőnevelés ügyére. Kár, hogy a «Pécsvidéki tanítónők egyesülete» az anyaegyesületből kilépett; de bár elszigetelte munkásságát az anyaegylettől, életét ugyanazon eszmének köszöni, s ugyanazon czélokat szolgálja. Ilyen értelemben belevonni a vidéki nőket is egy közös nagy társadalmi feladatok megoldásába, áldásthozó lehet az egyesületre s a közczélokra egyaránt. Óhajtjuk azért, hogy a M. D. E. tevékenységét minél inkább irányozza vidéki központok létesítésére. E mellett azonban elérkezettnek tartjuk az időt az összes magyarországi nőegyesületek *nemzeti szövetségének* megalakítására.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

KOMPONÁLVA TANITÁS.

(Befejező közlemény.)*

MÁSODIK ÉVFOLYAM.

A hangnemek ismertetése és gyakorlása, tránszpoziczió, az előforduló modulácziók értelmezése és alkalmazása, figuráczió, összetett dalforma.

Fő gyakorlati tananyag: Czerny 32—57 gyakorlata. Ezek mellett az egyszerű és összetett dal- és első, második rondóformák keretében tartott nemzeti-, szalon- és klasszikus darabkák a tanítványok egyéniségének megfelelően választva.

Itt mindjárt megjegyzem, hogy a fogalmazási gyakorlatokat csupán a dalformák körén belül végeztetem, mivel a rondó- és szonáta-formák kezelése már magasabb készültséget kiván és szerkesztésük az önálló zeneszerzéstan feladatát képezi. E szabadabb szerkezetű formákat tehát csak elemzés és a dalformákkal és egymással való összehasonlítás által ismertetem.

A második évfolyam tananyagát az első év fontosabb gyakorlatainak átismétlése után kezdem meg és eljárásom minden értékesebb gyakorlat vagy darab tárgyalásánál a következő: meghatároztatom a darab hangnemét s néhányszor, a szükség szerint, átjátszatom annak skáláját két oktávában, négyes márkirozással;

* Az első, második és harmadik közlemény a megelőző füzetekben van. Szerk.

tonika hangzatát 3 és 4, uralgó-hetes hangzatát 4 szólamúlag, törve és egészben leütve. Ilyenformán:

Két kézzel.

30.

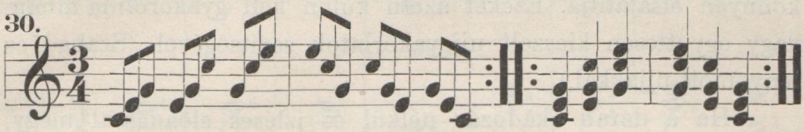

Ezt követi a kadenczia mindhárom fekvésben szabályos 4 szólamú összekötéssel s azután ennek egy-két, taktusba osztott, szabadabb variálása, a darabban előforduló vagy a tanítvány által képzett motivumok alkalmazásával.

Most átjátszatom a darabot vagy gyakorlatot lehetőleg tempóban és taktusban a hangjegyolvasás és gyors gondolkodás fejlesztése czéljából; ezután megneveztetem a darabban előforduló akkordok minőségét, fokát és fordítását; az akkordalakzatokat, felbontásokat értelmeztetem és azokat más fordításra, fokra vagy más módon: kibővítve, feldiszítve, egyszerüsítve, folytatólagosan, más játékmodorban, más beosztással és márkirozással és így tovább, alkalmaztatom az alapul szolgáló akkord-gyakorlatokra.

Moduláczió esetén a fellépő új hangnem skáláját és akkordjait is átveszszük és az új hangnembe egy-két modulácziót rögtönzünk egyszerű akkord-összekötéssel, a darabban levő modulácziót pedig elemezvén, más hangnemből kiindulva alkalmazzuk. Ezután lejátszatom, most már csak egy fekvésből kiindulva, a darab harmonikus kivonatát s a ritmust a nehezebb helyeken eldobolta tom.

Ekkor ismét eljátszatom a darabot, ezuttal lassan és nagy figyelemmel az észszerű frázirozás és ennek alapján a leghelyesebb ujjrend megállapítása czéljából. A frázirozás és ujjazás tudvalevőleg gyakran hiányos, hibás és több kiadás esetén eltérő szokott lenni, ezeket tehát a mű szerkezetének sajátossága és esztétikai szabályok egybevetésével a tanítványokkal együttesen állapítjuk meg, mi által megfigyelő-, itélő- és következtető tehetségük kiválóan fejlődik.

Miután még formailag is megvizsgáltuk a darabot, a tanítvány körülbelül már tudja is azt, mert a folytonos skála- és akkordjáték által akkora ügyességre tett szert, hogy az e fokon előforduló tananyagot — egy pár nehezebb hely kivételével — könnyen elsajátítja. Ezeket aztán külön kell gyakorolnia általa, vagy együttesen kieszelt ujjgyakorlatok segítségével. (Szabad és lenyomott ujjakkal.)

Ha a darab akadozás nélkül és ízléses előadással megy, eljátszatom azt hangjegy nélkül s aztán transzponáltatom — leggyakrabban csak zongorán, de szükség esetén írásban is — a már ismert hangfajokba. Ha már a moll hangnemmel is megismerkedtünk, úgy durból—mollba és megforditva is transzponálunk.

A zongorán való transzpozicio gyakorlása ugyanis ez évben a főhelyet foglalja el, mert nemcsak a hallást, technikát, zenei értelmet és általában a gondolkozást fejleszti, hanem páratlan módon tökéletesíti a helyes és legalkalmasabb ujjrend iránti érzéket is, a mi úgy technikai nehézségeknél, mint a hangjegyolvasásnál igen nagy fontosságú.

A gyakorlati tananyag darabjai mellett a fellépő új hangnemek, modulációk és más új elemek felfogatására önálló darabokat is szerkesztünk ugyan, de ez évben az irásbeli feladványoknál a fősúlyt — hogy a harmadik évfolyam szabadabb irályához a kellő előkészültséget megszerezzük és a kontrapontikus stilusnak alapot vessünk — a figuráczióra fektetem.

Ennek feldolgozásánál úgy járok el, hogy kiiratom valamely gyakorlatból a harmonikus egymásutánt az eddig tanult 4 szólamú tételben (31. példa *a*), ezt szétszórt fekvésben is kidolgoztatom (31. példa *b*) s azután rendre mind a 4 szólamot külön s végre 2-, vagy több szólamot együtt figuráltatok (31. példa *c*, *d*, *e*).

31. Részletek N. I. dolgozatából.

a. Harm. egymásután összevont fekvésben: *b.* Szétszórva:

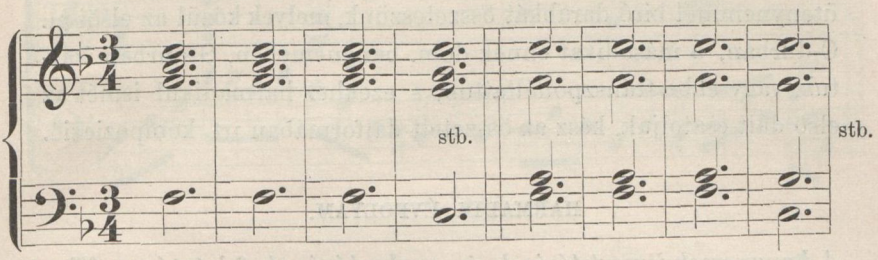

c. Figurázió az 1-ső szólamban:

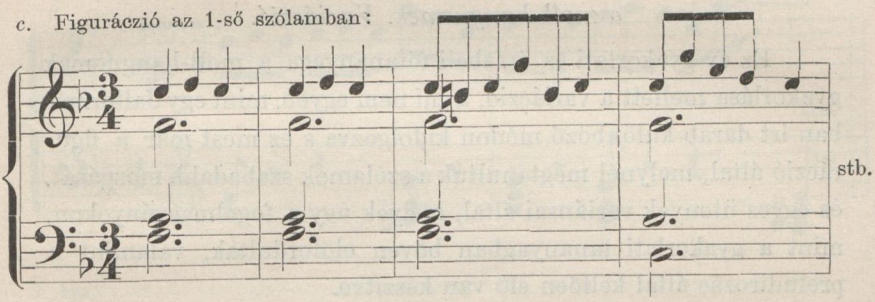

d. A 3-ikban:

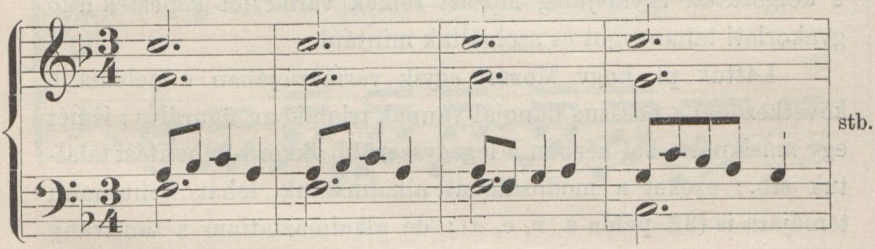

e. 3 szólamban:

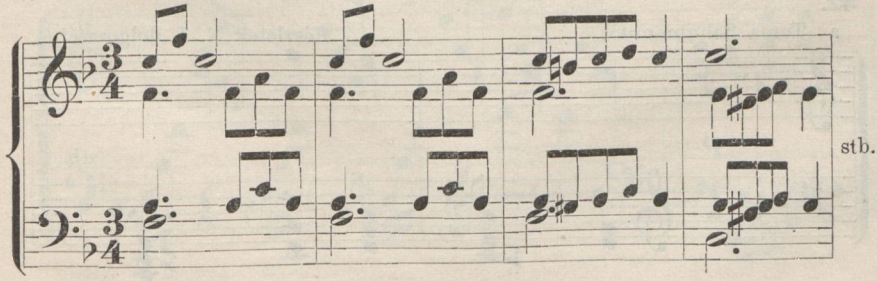

A mi végre az összetett dalforma felfogatását és alkalmazását illeti, ez épen semmi nehézséget nem képez. Ha ugyanis két egyenlő ütenynemmel biró darabkát összeteszünk, melyek közül az elsőt pl. C-durban, a másodikat ennek dom. hangnemében, G-durban irattuk, vagy ebbe transzponáltattuk, s ezekhez harmadikul ismét az első dalt csatoljuk, kész az összetett dalformában írt kompozició.

HARMADIK ÉVFOLYAM.

A hangnemek ismertetésének és gyakorlásának folytatása; főleg a moll-hangnemek. Variáczió.

Ez év gyakorlati és írásbeli főtananyaga a moll-hangnemek gyakorlása mellett a variáczió, a mi nem egyéb, mint egy dalformában írt darab különböző módon kidolgozva s ez most már a figuráczió által, melynél megtanultuk a szólamok szabadabb mozgását, és egyes ütenyek variánsai által, melyek úgy a fogalmazványokon, mint a gyakorlati tananyagban bőven előfordultak, valamint a preludirozás által kellően elő van készitve.

A felvett példában Schumannak egy témája szolgált alapúl s e dolgozattal egyidejűleg Mozart remek variáczióí képezték a fő gyakorlati tananyagot és szolgáltak mintáúl.

Láttuk pl. hogy Mozart egyik variáczijában a melódia, a következőnél a basszus hangjai vannak triolákban figurálva; ismét egy másiknál a bal kézben a legegyszerűbb akkord-felbontást találtuk stb.; ezeket a módozatokat alkalmaztuk tehát Schumann témájára is (32. példa a, b, c, d); de alkalmaztattam a tanítvány által kigondolt változati motivumokat is. (32. példa g, i.)

32.

a Tema Schumanntól. Részletek N. I. dolgozatából.

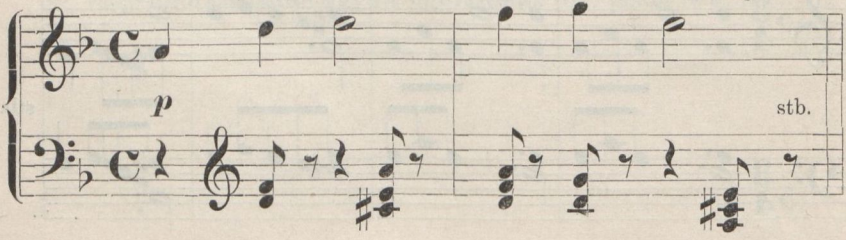

1. var.

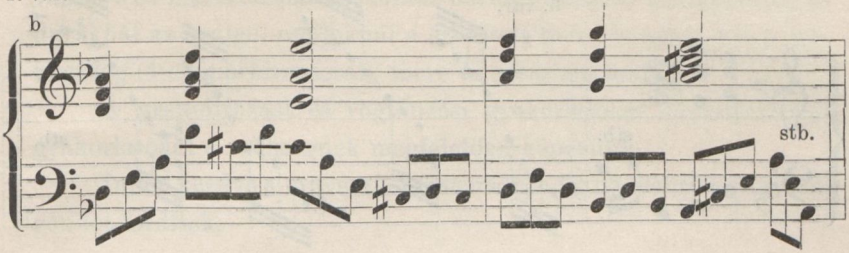

2. var.

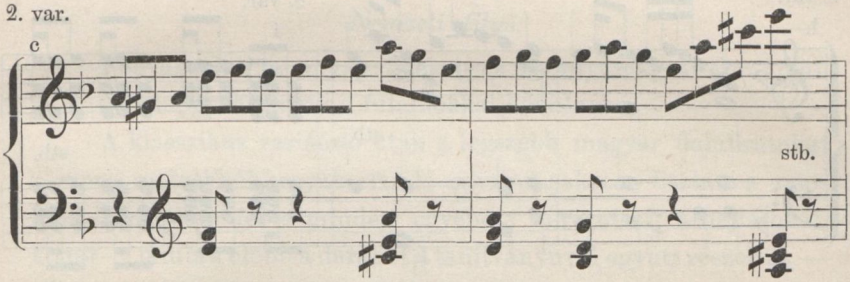

3. var.

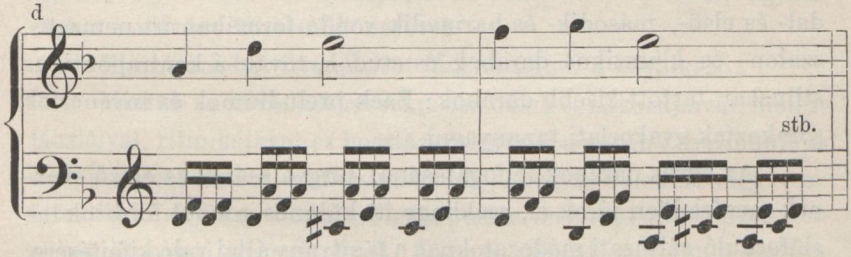

4. var.

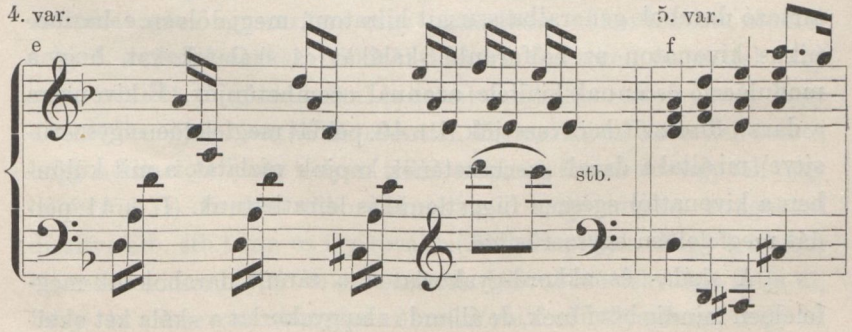

5. var.

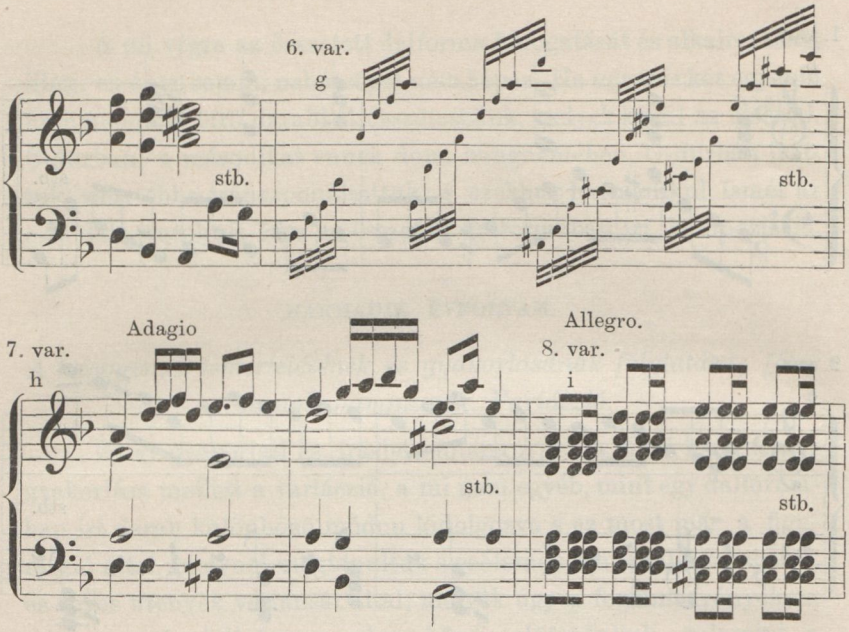

Mozart variációi mellé, melyek kitünő etüdöket is képeznek, dal- és első-, második- és harmadik rondó-formában írt nemzeti-, szalon- és klasszikus darabok és etüdök, továbbá kontrapontikus stilusban tartott kisebb darabok: Bach-preludiumok és invenciók sorakoztak gyakorlati tananyagul.

Az egyes darabok felfogatásánál, tárgyalásánál az előző éveknek megfelelően járok el, csakhogy itt különös gondot fordítok az előforduló változati módozatoknak a tanítvány által való kifejtésére, meghatározására. Továbbá az értékesebb, főleg a rondó formákhoz tartozó darabok generalbasszusait kiiratom, megjelölvén e harmonikus kivonaton az előforduló skálákat és skálafokokat, hogy a moduláczió és annak kivitele azonnal szembetűnjék. E kivonatra a darab főrészeit is rávezetjük (l. a 40. példát megfelelően egyszerüsítve), mi által a darab szerkezetének kapjuk vázlatát, a mit különben a kivonattól egészen függetlenül is leírathatunk. (L. a 41. példát megfelelően egyszerüsítve.)

A skála- és akkord-gyakorlatok a tanult daraboknak megfelelően mindig bővülnek, de állandó alapgyakorlat a skála két oktá-

vában 4-es márkirozással; a tonika hármas hangzat 4 szólamúlag és duroknál az uralgó, molloknál a szükített hetes hangzat 4 és 5 szólamúlag (4-es márkirozással), törve és egészben leütve.

A preludirozást és rögtönzési gyakorlatokat folytatjuk, ujjgyakorlatokat a szükségnek megfelelően képezünk.

Innen kezdve a művészi előadásra mindig nagyobb és nagyobb gondot fordítok.

NEGYEDIK ÉVFOLYAM.

Nemzeti stilus.

Főgyakorlati tananyag: Székely és Ábrányi magyar ábrándjai. Az alapgyakorlatok a futamokkal bővülnek.

A klasszikus variáczió után a legszebb magyar dalátiratokat veszem, melyekből begyakorlandó anyagul sokszor tisztán a népdalt használom fel s minden egyebet: bevezetést, áthajlásokat, kodát — miután előbb a darabot a tanítványnyal együtt részeltük — elhagyok. Sőt könnyítés czéljából, szükség esetén, magán a népdalátiraton is szoktam csekély változtatásokat eszközölni, ugyancsak a tanítvány közreműködésével.

Eljárásom egy ilyen átirat tárgyalásánál a következő:

Miután az ábrándot részekre osztottuk és akkordjaival, modulácziójával, ritmikájával és bosztásával tisztába jöttünk (harmonikus kivonat szerkesztése, esetleg írásban is), az egyes dalokból vagy részletekből kifejtjük az alapul szolgáló puszta melódiát s aztán minden egyes ütenynél megállapítjuk, hogy a népdal motivuma milyen módon van átírva. Megállapítjuk pl., hogy az illető ütenyben a melódia egész egyszerűen vagy oktávában akkordokban, előütésekkel, megelőzésekkel, trillával diszítve, terczczel, szekszttel vagy ezek mellett még oktávával is erősítve alkalmaztatott; vagy hogy a melódia egyes hangjai mordenttel, kromatikával köttettek össze; hogy a kitartott hang helyén trilla, tremoló, futam (le vagy fel, vagy le és fel is, tisztán akkordhangokból, vagy idegen hangokkal diszítve stb. stb.) van és így tovább. Megállapítjuk, hogy a kiséret egyszerű akkordvétel helyett annak különböző fekvéseit futja át, hogy az összevont akkordokat szétszórtakkal helyettesíti, hogy az

akkord bizonyos hangközeit kettőztetve hozza, hogy szinkopálva, figurálva is jöhet stb. stb.

Az elemzésekkel párhuzamosan az így elvont elemeket más népdalra alkalmaztatom zongorán és írásban.

Az írásbeli feladványok a következők:

1. Egy-egy motivum alkalmazandó egy más dal minden ütenyére. Pl.

33. Változatok «Káka tövén» magyar népdal felett. Székely «Te vagy, te vagy barna kis lány» című ábrándja átirati módozatainak alkalmazásával.

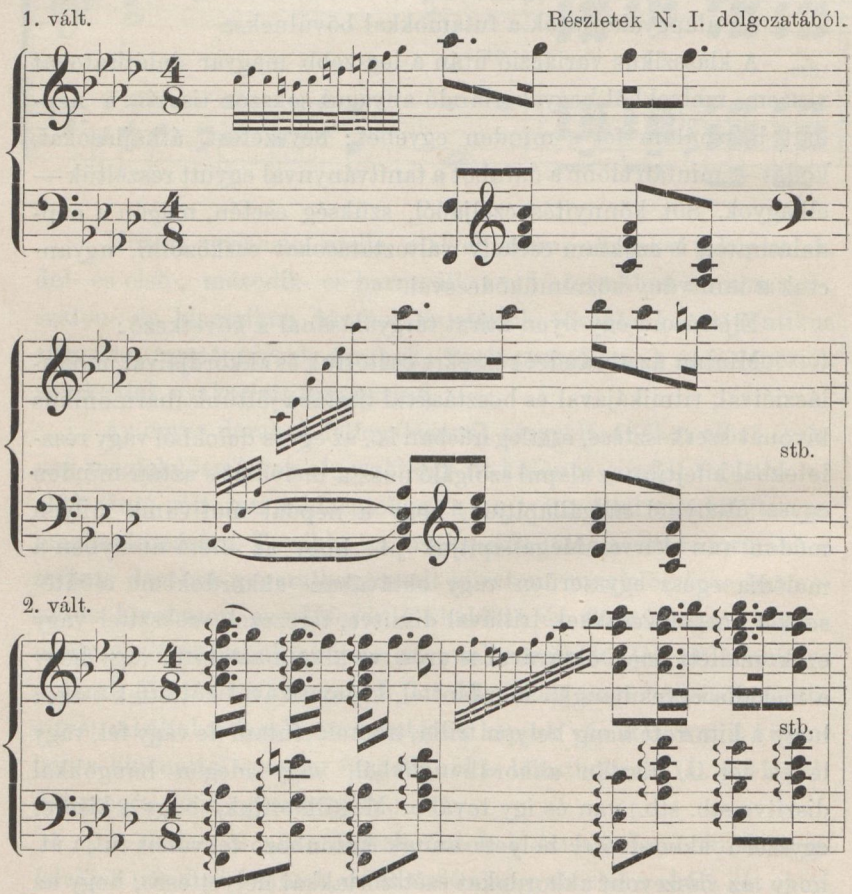

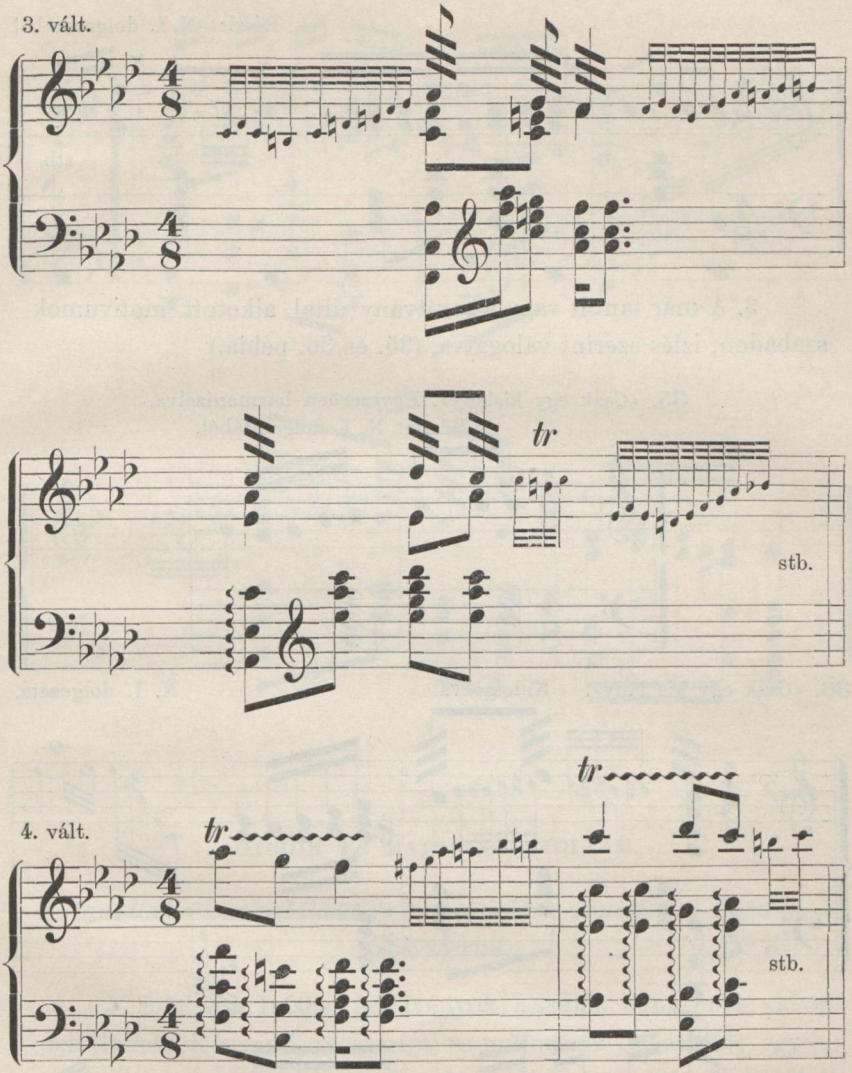

2. Több motivum ugyanazon egy ütenyre. Pl.

34. Átirati módozatok Székely «Te vagy, te vagy . . .» és «Szeretlek én egyetlenegy virágom . . .» cz. ábrándjaiból «Csak egy kis lány . . .» népdal első ütenyére alkalmazva.

Részlet N. I. dolgozatából.

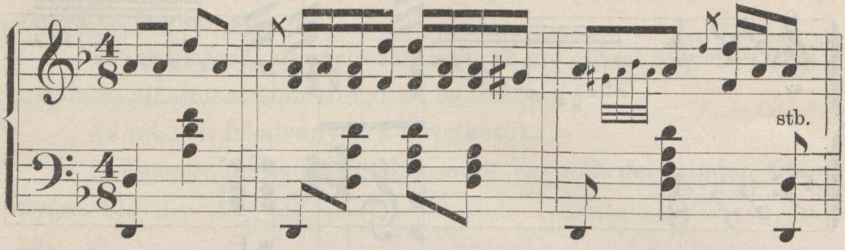

3. A már tanult vagy a tanítvány által alkotott motivumok szabadon, izlés szerint válogatva. (35. és 36. példa.)

35. «Csak egy kislány». Egyszerüen harmonizálva.
Részlet N. I. dolgozatából.

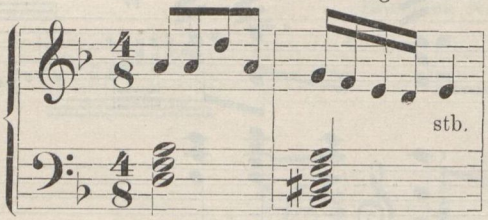

36. «Csak egy kis lány». Kidolgozva. N. I. dolgozata.

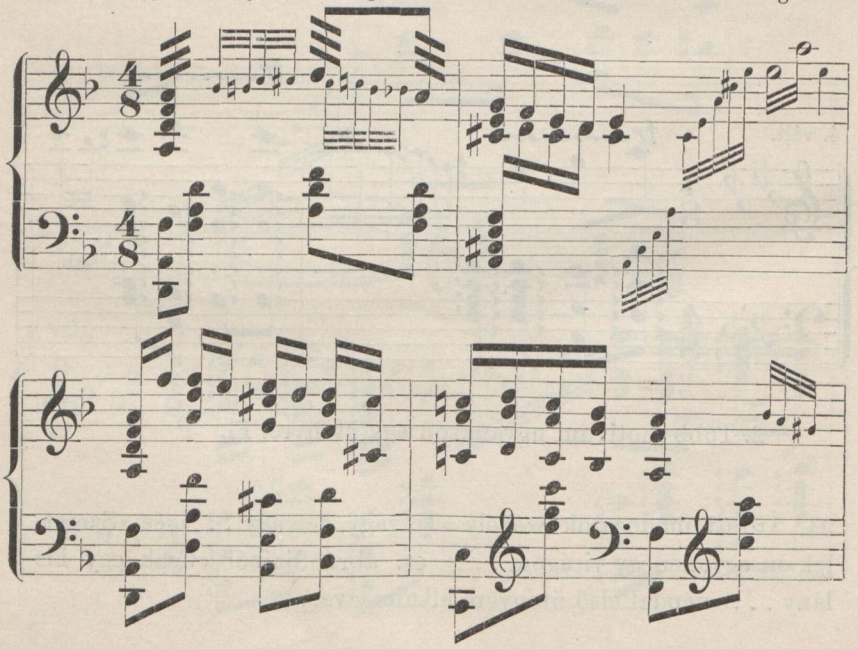

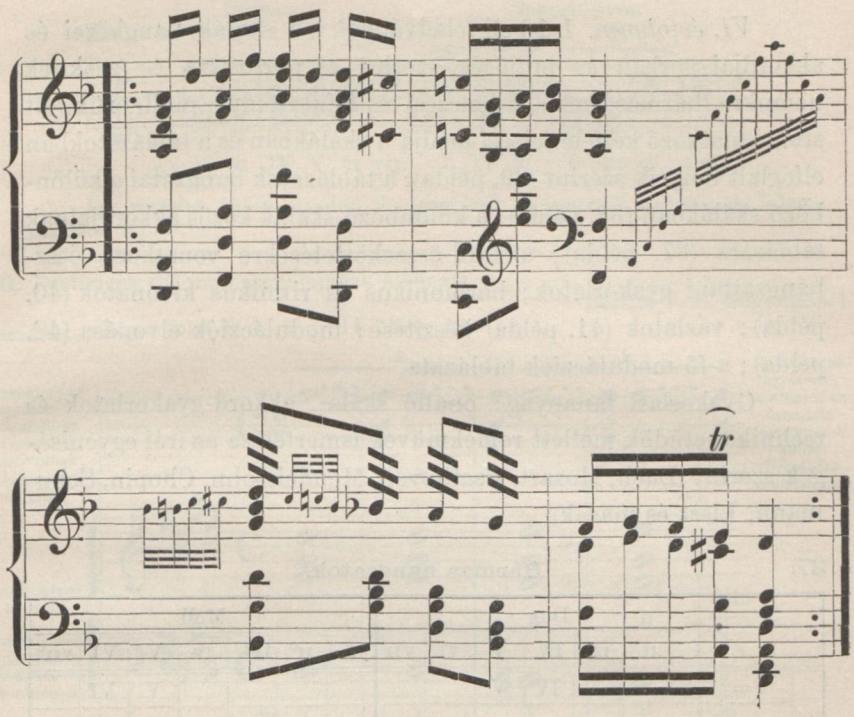

ÖTÖDIK ÉS HATODIK ÉVFOLYAM.

A tanultak összefoglalása és remekművek ismertetése formák és írók szerint.

V. évfolyam. Írásbeli feladványok: a skálák, hangközök, akkordok (Reicha-féle rendszer szerint) és műformák táblázatai; egy — valamely remekművet kritikailag tárgyaló és a tanulásnál követett eljárásról beszámoló — tanulmányírás (43. példa); a tanult darabokról harmonikus kivonatok (40. példa a motivumokat mutató sor elhagyásával) és vázlatok (41. példa) készítése.

Gyakorlati tananyag: önálló skála- es akkordgyakorlatok és technikai etüdök mellett remekművek ismertetése a formák szerint (főleg a magasabb rondó-, szonáta- és fuga-forma).

VI. évfolyam. Írásbeli feladványok: a skálák hangközei és akkordjai sorban és minőség szerint csoportosítva és ezeknek nemükre (hármas, hetes, kilenczes) és fajukra (dur, moll, szűkített stb.) vonatkozó kétféle jelzési módja a skálákban és a táblázatokban elfoglalt helyeik szerint (39. példa); a táblázatok hangzatai a különböző skálákban (38. példa); a különböző skálák közös akkordjainak táblázata (37. példa); akkord-összeköttetésekre vonatkozó összhangzattani gyakorlatok; harmonikus és ritmikus kivonatok (40. példa); vázlatok (41. példa) készítése; modulácziók elvonása (42. példa); a fő modulácziók táblázata.

Gyakorlati tananyag: önálló skála-, akkord-gyakorlatok és technikai etüdök mellett remekművek ismertetése az írói egyéniségek szerint (Bach, Mozart, Beethoven, Mendelssohn, Chopin, Schumann, Liszt és mások).

37. Hármas hangzatok.

		Dur							Moll						
		I	II	III	IV	V	VI	VII	I	II°	III′	IV	V	VI	VII°
Dur	I =				IV	V							V	VI	
	II =			III			VI		I			IV			
	III =		II				VI		I			IV			
	IV =	I				V							V	VI	
	V =	I			IV								V	VI	
	VI =		II	III					I			IV			
	VII° =									II°					VII°
Moll	I =		II	III			VI					IV			
	II° =							VII°							VII°
	III′ =														
	IV =		II	III			VI		I						
	V =	I			IV	V								VI	
	VI =	I			IV	V							V		
	VII° =							VII°		II°					

Hasonló táblázatot készíttetünk a hetes hangzatokra vonatkozólag is.

38.

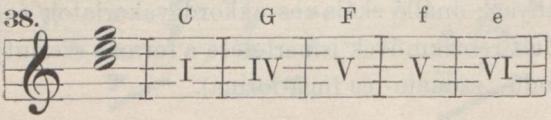

Így minden táblázat minden hangzatával.

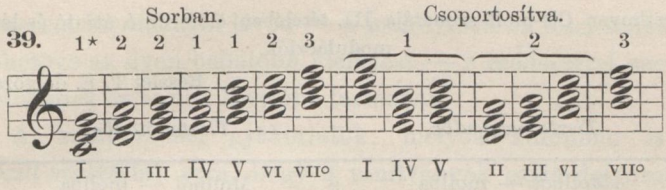

Így minden skála minden hangzatával (a használt hetesek- és kilenczesekkel is).

40. Beethoven Cis-moll szonatájának kivonata.

Részlet T. E. dolgozatából.

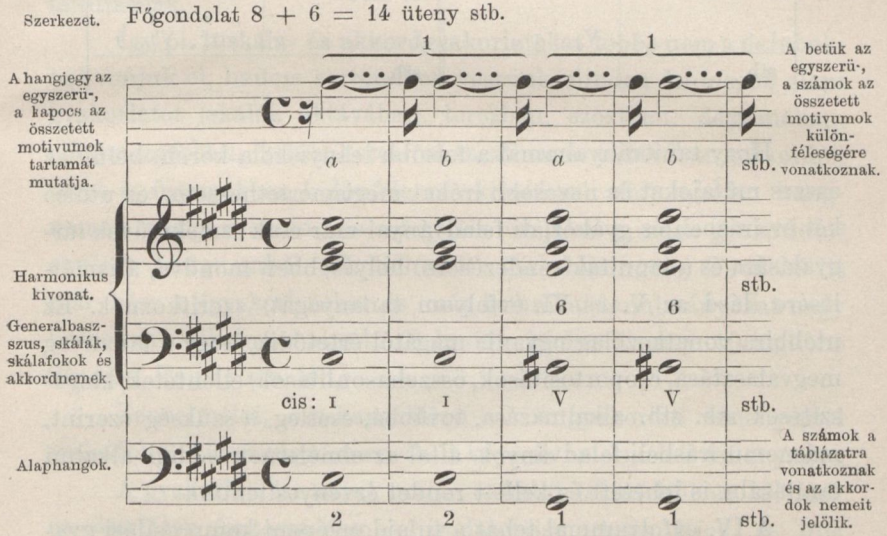

41. Mozart A-moll rondójának vázlata a modulációk kitüntetésével.

Részlet N. I. dolgozatából.

Harmadik rondóforma, képlete: A+B+A+C+A+koda.

Szerkezet.				*Modulációk.*
I. főgondolat,	1. rész: a, kis periodus	8	üteny	a—d—a
3 részü dal,	2. « b, nagy tétel	8	«	C—G—C—a—C—G—C—a
képlete: a+b+a,	ismétlés	5	«	
30 üteny,	áthajlás	1	«	
főhangnemek: a—C—a	3. « a, kis periodus	8	«	a—d—a
		30	«	

* A felső számok a Reicha-féle akkord-táblázatokra vonatkoznak és az akkordok minőségét mutatják:

Reicha-féle táblázatminta pl. G alaphangra építve.

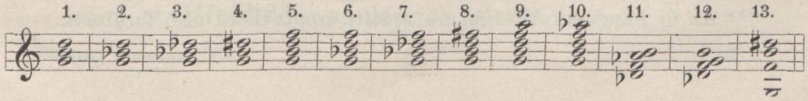

42. Beethoven Cis-moll szonatája III. tételében előforduló átfutó és lényeges modulációk.

Részlet T. E. dolgozatából.

Tiszta negyedbe. *Tiszta ötödbe.* stb.

Mollból — mollba		Mollból — mollba	
1. mód:		1. mód:	**
I, V^6	* V_7^2, I^6	I^6	$VI^{6'_5}$, V, I
2. mód:		2. mód:	***
I	V_7, I	I	$VII^{6\ 6}_{7\ 5}$, $V^{6\ 5}_{7}$, I
stb.		stb.	

Hogy tanítványaimmal a felsőbb leányiskola körén belül az összes műfajokat és nevesebb írókat megismertethessem, ez utolsó két év írásbeli és gyakorlati feladványai már csak remekművek tárgyalására és a tanultak rendezésére, helyesebben mondva, átismétlésére (lásd az V. és VI. évfolyam tananyagát) szorítkoznak. Ez utóbbira vonatkozólag ugyanis magától értetődik, hogy a tananyag megválasztása, csoportosítások, összehasonlítások, ellentétek, kiegészítések stb. stb. alkalmazása, továbbá, esetleg, a szükség szerint, másnemü irásbeli feladványok által az elméletnek eddigi alkalmi tanításába is lehetett és kellett rendet érvényesítenünk.

A IV. évfolyammal tehát a tulajdonképeni komponálási gyakorlatokkal összekötött tanítást befejezem ugyan, de a két következő évfolyam feladványai is nagyobbrészt saját ujításaim (az akkordok kétféle jelzési módja, a táblázatok hangzatai a különböző skálákban, a különböző skálák közös akkordjainak táblázata, a modulációk elvonása, mely gyakorlatok a modulációk megértésének és képzésének megkönnyítésére szolgálnak; továbbá a zeneművek tárgyalása a költemény-tárgyalások mintájára, kritikai tanulmányírás, harmonikus és ritmikus kivonatok készítése) és

* Az új hangnem dominant-szeptakkordjának 3-ik fordítása.

** Az új hangnem VI. fokára épített bővített kvint-szekszakkord (álterált.)

*** Az új hangnem VII. fokára épített szeptakkord első fordítása.

módszerem eredményei lévén — a mennyiben ez teszi szükségessé és lehetővé az ilyen behatóbb elemzést — e módszerrel szervesen összefüggnek és ennek keretébe tartoznak.

A komponálási gyakorlatok, melyek különben is csak *eszközül* szolgáltak arra, hogy a tanítványok saját dolgozataikon tanulják meg mások műveit megfigyelni, megérteni és értékük szerint méltányolni, ez utolsó két évfolyamban elmaradnak s a zongorajáték elemei önállóságra jutván, egymástól függetlenül taníttatnak.

Így pl. a skála- és akkordgyakorlatokat többé nem a darabokból vonjuk el, hanem sorrendben veszünk minden fontosabb alapgyakorlatot (skálák oktávában, terczben, szextben, deczimában, ellenmozgásban, kettős tercz- és szextben és oktávában, akkordok törve és futamokban különféle markirozással stb.) minden hangnemen végig s azután összefoglalás czéljából minden gyakorlatot egy-egy hangnemből. (H. Schmidt: Zirkelübungen.) Továbbá itt már kész ujjgyakorlatokat és más technikai tanulmányokat nagy haszonnal alkalmazhatunk. (Schmidt, Mohr, Czerny 40 tägliche Studien, Tausig stb. stb.)

Zeneelmélet, összhangzattan — a gyakorlati tananyagtól szabadon — összefüggő menetben képezik az elméleti tananyagot.

A gyakorlati tananyag czélja — kellő tekintettel az előjáték és összjáték fontosságára — irodalomismertetés fajok és írók szerint.

Az egyes daraboknál követett eljárásomról a 43. mutatványdolgozat részletesen beszámol, itt csak azon szempontokat sorolom fel, melyekből a darabokat elemezzük. Ezek:

1. Függőleges tagolás:
   A darab felosztása formailag: tétel (darab), rész, periodus, tétel (gondolat), szakasz, motiv.
2. Harmonia:
   a) az egyes akkordok felismerése, egyszerüsítése, jelzése a generalbasszus szabályai szerint, az alaphangok kiirása,
   b) az akkordok összekötése,
   c) az előforduló modulácziók jelzése.

3. Ritmus:
   Az egyszerű és összetett ritmikus motivumok felismerése, jelzése (40. példa) és a beosztás.
4. Melodia:
   Ennek kiemelése és hangjainak tárgyalása: lényeges visszatérő, átfutó hangok, előütés, megelőzés, késleltetés orgonapont; a váriánsok és részletek értelmezése.
5. Vizszintes tagolás:
   a) jobb- és balkézrész,
   b) különböző önálló szólamok,
   c) melodia és kiséret.
6. Frázirozás:
   A kötések megvizsgálása és meghatározása a motivumok tartama, a forma és esztétikai szabályok követelményei szerint.
7. Ujjrend:
   Meghatározása a frázirozás kívánalmai és a könnyebbség és biztosság törvényei szerint.
8. Előadás:
   a) gépies. Az előforduló jegyek (legato, stacc. stb., p., cresc. stb., dolce stb.) értelmezése; a súlyos és súlytalan ütenyrészek, emelkedés és esés, hosszú és rövid hangok, motivum- és frázis-kezdés, végzés és domborítás stb.,
   b) művészi. A darab szerkezetéből, elemeiből és jelzéseiből következtethető, megfelelő gondolatok, érzések és hangulatok kifejezése. Folyékonyság, hullámzás, élet az előadásban.

A műformák ismertetését a fugával fejezem be, melynél Bachtól legalább egy 2, 3 és 4 szólamút áttanulmányozunk és többet elemzünk.

Megjegyzem, hogy minden forma ismertetésénél néhány — ilyen formában írt — remekművet begyakoroltatok és összehasonlítás és ismertetés czéljából többet, részint átolvasásra adok feladatul, részint a tanítványnyal együtt részelve, az órán magam játszom elő.

A műformák átvétele után Bachtól kezdve a kiválóbb remekírók vázlatos élettörténetével, stilusbeli sajátosságaival és legneve-

zetesebb műveivel ismerkedünk meg, miután a hat évfolyamon át mindegyiktől tanultunk legalább egy-egy művet, mely a stilus ismertetésnek alapúl szolgálhat.

Hogy módszerem alkalmazása mellett a gyakorlati játékot illetőleg minden tekintetben a legtökéletesebb kivitelre lehet és kell törekednünk, az magától értetődik. A mi pedig az elméletet illeti, erre nézve a következőben bemutatom egy 5 évig tanult növendékem — részletes utasítások nyomán készült és átjavított — dolgozatát, mely beszámol arról, hogy milyen eljárást követtem a tanításnál, valamint arról is, hogy a módszerrel már 5 év alatt is mily mélyen képes a növendék a zene lényegébe hatolni.

43. *Mozart A-moll rondójának tárgyalása az órai magyarázatok alapján.*

(N. I. felsőbb leányiskolai V. oszt. tanuló dolgozata.)

Mindenek előtt formailag kellett meghatároznom a darabot, azaz figyelmes átjátszás után az egyes gondolatokat kijelölnöm s ezekből megállapítanom, hogy ez a darab a harmadik rondóformához tartozik. Tehát benne három különböző gondolat van és ezeket tekintve, a darab szerkezetének képlete a következő:

$$A + \underset{\smile}{B} + A + \underset{\smile}{C} + A + \text{koda}.$$

Mialatt aztán az egyes gondolatokat gyakorlatilag elsajátítottam, elkészítettem ezeknek harmonikus kivonatát is. E czélból előbb a generalbasszust írtam ki a számjelzés szabályai szerint, feltüntetve ezen a hangnemeket és ezek fokait és egy külön sorban az alaphangokat, melyeket az alsó hangoktól meg kell különböztetnünk. Ezeknél ismét megjelöltem, hogy az illető hangzat annak az alaphangnak a táblázatában hányadik, végre a generalbasszust szabályos négyszólamú tételben dolgoztam ki.* E mellett a darabot szerkezettanilag is elemeztük és nagy súlyt fektettünk a benne előforduló zenei szépségek felismerésére. Mindezekről a következőképen számolok be:

* A 40. példa mintájára. (Szerző).

Az első gondolat egy 30 üteny hosszú, háromrészű dalformában van kifejezve, melynek első része 8 ütenyből álló gyönyörű kis periodus, míg a második részét 13 üteny képezi, melynek első 8 ütenye egy nagy tételt alkot, kellemes változatossággal az előbbi periodussal szemben. (A nagy tétel abban különbözik a kis periodustól, hogy míg itt a második 4 üteny, azaz a második kis tétel — az elsőhöz hasonlóan alakúl — a nagy tételben egészen függetlenül képződik.) Az utolsó 5 üteny nem egyéb, mint az előbbi tétel második felének megnyújtott és — a melodia gazdagabb diszítése által — variált ismétlése.

A gondolat szépségét e résznek ezek a sajátságai emelik, mert az ismétlés érthetőbbé, a variálás érdekesebbé teszi. Egy 1 ütenyből álló kis áthajlás vezet a gondolat harmadik részére, mely teljesen olyan, mint az első rész, de azért a gondolatot nem teszi egyhangúvá, mert az előbbi részek melodiájában annyi különböző motivumot találunk, az akkordegymásután oly gazdag s az egésznek kidolgozása annyira nem mindennapi, hogy az első résznek változatlan ismétlése esztétikai szükséggé válik. Különben ez a háromrészű dalformáknál — bár nem kötelező szabály — de általános szokás is. Az érthetőséget ennél a gondolatnál az egyszerű kiséret is elősegíti, mely a gazdag melodiával szemben egyszersmind jóleső ellentétet képez s így a szépség emelésére ebből a szempontból is hozzájárul. A kidolgozásban kellő változatosságot is találunk, a mennyiben az első és harmadik rész bal kezében orgonapontszerű álképlet van, míg a második részt a basszus dallamos menete teszi érdekessé. Valódi orgonapontnak csak az olyan hangot nevezünk, mely felett idegen akkordok is vonulnak el.

Minden zenei gondolatnak alkotó része a harmónia is, nézzük tehát most e gondolatot ebből a szempontból, azaz vizsgáljuk hangnemileg és az akkordok minőségét tekintve. Az első és harmadik rész *a*-mollban, a második a parallelában *C*-durban van, tehát a középső rész nemcsak keményebb színezetet nyer, hanem emelkedik is, és ez az ívszerű hajlás a szépséget újra előmozdítja. Az akkordegymásutánt egyszerű akkordok — túlnyomón hármas hangzatok — képezik, sőt a benne előforduló néhány hetes hang-

zat is átfutó alakzatokra vezethető vissza. Az akkordok összekötése a legtermészetesebb és legkellemesebb egymásutánt adja. A melodia sok idegen hangja teszi nagyon érdekessé az egyszerű egymásutánt.

A dinamikát tekintve az egész gondolat jellege *p*, de folytonos hullámzással, a mely a második részben *f*-ig emelkedik, hogy a harmadik részben ismét megnyugodjék. A dinamikai és hangnemi emelkedések tehát kellemes összhangban vannak.

A főszépség azonban a melodiában rejlik, a melyet csak játszani, hallani és érezni lehet, de arról, hogy mi teszi széppé, számot adni igen nehéz feladat volna. Az egész könnyen tagolható s mégis egymásból folyó végtelen melodia benyomását teszi. Emelkedések esésekkel váltakoznak, fokozások, nyugvópontok, ismétlések, variánsok, kérdések és feleletek, ízléses diszítések, ritmikai képletek teszik beszédessé, élénkké, s mindezt értelmesen és ízléssel előadni, kellemes feladata a játékosnak.

Térjünk most át a második gondolatra, mely 50 ütenyből áll. Itt először is elválasztjuk a 34 üteny hosszú tulajdonképeni gondolatot a megnyújtástól, mely 17 ütenyen át tart. A harmincznégy üteny utolsó ütenye kezdete egyszersmind a 17 ütenynek. Ha a szoros értelemben vett gondolatot vizsgáljuk, látjuk, hogy ez ismét három részre osztható, melynek képlete: a + b + a.

Az első játszásra feltűnik, hogy e gondolaton keresztül 4 szólam énekel s hogy mindegyikben mesterien van egy-egy önálló melodia kifejezve. Az első részben a főmelodia a felső szólamban van, ez hosszabb lélekzetű mint az előbbi dal melodiája; a mit abból látunk, hogy a melodikus szakaszok kettő helyett három üteny hosszúak, melyeket egy-egy kitartott hang kezd meg. E sajátsága mellett azonban heves érzelem kifejezője, a mennyiben a végző üteny egyszersmind a következő szakasz kezdete is. Képlete a következő: $2\frown2\frown2\frown2\frown2 = (4 \times 2\frown) + 2$. A 3-ik és 4-ik szólam — többnyire oktávában haladva — együtt a basszust adja s a harmadik szólam vontatott, sóhajszerű közbeszólása csak a melódia elcsendesülésekor vonja különösen magára a figyelmet.

Következik a második gondolat második része, mely 12 ütenyre

terjed ki. Formához — mint az előbbi részt — ezt sem köthetjük, a mennyiben szintén szabad szerkezetű, s épen ezért az első gondolat szabályos képződésével szemben érdekes ellentétet alkot. 2 × 2 üteny adja e rész kezdetét, melyek közötti eltérés csupán hangnemi változásból áll. A 2 üteny hosszú szakaszok az első részben hasonlóan előforduló, kitartott hangokkal kezdődnek, s a három felső szólam akkordokat képezve egyesül a negyedik szólam futamával, melynek hatalmas, határozott menete van, a mit ennek megfelelőleg előadni, sok gyakorlást követel. 4 üteny után ezt a 16-od mozgást a 2-ik szólam veszi át a harmadik és negyedik szólamnak terczben haladó menetétől kisérve. E részt kiegészítő hátralevő ütenyekben a felső szólam vesz fel egy már ismert motivumot, míg a második és harmadik szólam szintén egy már előfordult motivumra emlékeztet. E két motivum néhányszor ismétlődik váltakozva az egyes szólamokban, s ez a résznek érdekességét és szépségét különösen fokozza.

E gondolat formájának megfelelőleg most a harmadik rész következik, a mely olyan, mint az első, így hát e részszel bővebben újra nem foglalkozom, csak azt kell megemlítenem, hogy Mozart itt más moduláczióakat használ és meglepő fordulatokkal teszi még érdekesebbé e gyönyörű részt.

Még egy pillantást kell vetnünk e gondolatban előforduló moduláczióakra, az akkordok minőségére és egymásutánjára, mint azt az előbbi gondolatnál is tettük. Arra az eredményre jutunk, hogy a gondolat első része *F*-durban kezdődik és több számba nem vehető apró moduláczión keresztül futva *C*-durban tehát a dominánsban végződik. A második részben egy bizonyos főhangnemet nem állapíthatunk meg, mert egyik kitérés a másikat követi, miáltal rendkivül érdekes egymásután képződik. Az érdekesség fokozáshoz még az is hozzájárul, hogy egy ütenyben — főleg ha az átfutó alakzatokat is önállóknak tekintjük — többféle akkord jön létre, melyek között sok nem mindennapi, sőt alterált akkord is fordul elő. E nagy gazdagság és fényesség az akkordokban, mely e gondolatot jellemzi, gyönyörű ellentétet képez az előbbi gondolat egyszerű hármas hangzataival szemben. Általában, ha e gondolat-

nak kidolgozását tekintjük s a páratlan változatosságot, mely minden egyes ütenyében nyilvánul, csak bámulni és csodálni tudjuk a mestert, ki ilyent alkotni képes. A harmadik rész F-durban fejezi be a gondolatot s ezután ennek két főmotivumából képezett hatalmas átmenet vezet az első gondolat első 8 ütenyére, melyet ezuttal ízléses diszítések tesznek még érdekesebbé s ez a rész most a nagyszerű második gondolat után ismét jóleső változatosságot mutat.

Most a harmadik gondolat következik, mely 49 ütenyre terjed ki, tehát egyenlő hosszúságú és tartalmilag is egyenlő fontosságú a második gondolattal. Itt szintén el kell választanunk a tulajdonképeni gondolatot a 17 üteny hosszú megnyújtástól, mely a szoros értelemben vett gondolat utolsó ütenyével veszi kezdetét. E harmadik gondolat két részű dalformában van kifejezve, melynek képlete ez: a + a (első rész), b + a (második rész). A részek ütenyszámát tekintve a betűk így helyettesíthetők: 9 + 9 (első rész), 6 + 9 (második rész). E kétrészűség mellett hangnemileg is különbözik a gondolat a két előbbitől, t. i. míg az első *a*-moll-, a második *F*-dur-, ez A-durban van írva. Tehát megvan a kellő változatosság. E gondolat szerkezete a következő:

Az első rész 9 ütenyre: 5 + (2 × 2)-re osztható s együtt egy nagy tételt alkot, melynek első fele 5 ütenyre bővült. Érdekes jelenség itt, hogy az 5-ik üteny figurációja szolgál a következő 3 üteny mintájául s ez által a nagy tétel két fele között az egység annyival bensőbb. Tudjuk, hogy a remekművekben egymásután 4 különböző motivumnál nem igen fordul több elő s valóban itt az első 5 üteny képlete a motivumok különbözőségét tekintve: a + a + b + c + d. A következő 4-é pedig: d + d + d + e.

A gondolat második részének 6 ütenyét 8 rövidítésének tekinthetjük. Különös figyelemre méltó 2 első ütenye, melyekben a jobb kéz motivumát, a bal három nyolczaddal később utánozza és pedig, először egyenes-, másodszor ellenmozgással. E rész képlete: a + a + b + c + c + d. Az utolsó motivum a második gondolat egyik jellemző motivuma.

A harmadik rész hasonló az elsőhöz, attól csak annyiban különbözik, hogy míg ez a dominántba modulál, az a tonikába

végződik. Még egy további kis különbség, hogy a melodia itt az első négy ütenyben gyönyörű figuráczió által díszesebb.

Az utolsó ütenynyel kezdődik egy remek nyújtás, mely részben a már ismert főmotivumból fonódik, részben egy új, bár alárendelt motivumot is hoz az 5, 6, 7 és 8-ik ütenyben. E szép gondolat megfelelő előadása igen nehéz. Az első részben a *p.*-ok és *f.*-ek rögtöni változtatása és ezek keretén belül a motivumok kellő kidomborítása, a triol futamok színezése, a második rész első felében a jobb és bal kéz önálló érvényesítése, a második felében a variánsok diszkrét kivitele, a nyújtásban pedig a triolfutam melódiát képező hangjainak kiéreztetése, mind sok gondolkozva tanulást, próbálgatást és gyakorlást kiván.

E harmadik gondolat után ismét az első következik és pedig ezuttal egész terjedelmében és a diszítések érdekes variánsaival.

Ehhez csatlakozik a gyönyörű koda, melyben a darabnak úgyszólván minden főmotivumát megtaláljuk. 4 üteny, melyet már nem számíthatunk a gondolathoz, készíti elő a tulajdonképeni kodát, melyet a bal kézben egy futam kezd meg, miközben a jobb kéz 4 ütenyen át az első gondolat melódiáját hozza. Ezután a jobb kéz veszi át a bal kéz előbbi futamát s a bal kéz ismétli a jobb kéz első 4 ütenyét. Így a két kéz szerepet cserél, melyet kettős kontrapontnak neveznek és a mi a kidolgozást igen értékessé teszi. Egy — a harmadik gondolatból kiragadott — 4 üteny hosszú futam következik ez után. Majd pedig a bal kézben a második gondolat egyik motivumára ismerünk, melyet hármas hangzatok kisérnek, míg a jobb kézben az első gondolat első ütenyének motivuma lép fel egészen halkan, kétszer ismétlődve s ekkor e remekmű két rövid *p.* akkorddal: a dominantszept akkorddal és feloldásával végződik.

Ha az egészen végigtekintünk, látjuk, hogy a darab formailag tökéletes, a mennyiben a gondolatok egymással összhangban vannak, úgy tartalmukat, mint terjedelmüket és kidolgozásukat tekintve. A melodia egyszerű, kellemes, fülbemászó, de nagy változatossága következtében — mely a variánsokban, diszítések- és a legkülönbözőbb ritmusképletekben rejlik — soha sem válik unal-

massá. Az akkordok szintén nagy gazdagságot és változatosságot mutatnak értékes egymásután adva. A modulácziók meglepők és nem kevésbbé ragyogók. A ritmusképletek is mindig érdekesek. Általában a darab összes elemeiben annyi gondolatgazdagság rejlik, hogy még a klasszikus művek közt is elsőrangú helyet jelölnek ki számára.

Hogyan tárgyaltuk a darabot elméletileg, arról ennyiben számot adtam, nézzük most a gyakorlati részt.

A gondolatokat egyenkint vettük át és pedig előbb egyszerre két kézzel olvastam át, aztán jobb és bal kézzel külön vettük át nagy figyelemmel az ujjrendre és kötésre. Az ujjrend megállapításánál az az elv volt irányadó, hogy a figurák és futamok a legkönnyebben és legbiztosabban legyenek kivihetők. A kötések meghatározásában az értelem és ízlés vezéreltek. Az előadásra és ennek jeleire kezdetben nem ügyeltünk, csak mikor a darabot részleteiben is áttanultam, mikor a szellemi tartalomra is tudtam következtetni, vettük át a darabot az előadás szempontjából is.

Tanulás közben három kiadást használtunk, melyekben a kötések, ujjrend és előadási jelek igen különbözők voltak. Ezeket egymással összehasonlítottuk és mindenben a legmegfelelőbbet fogadtuk el. Előfordult azonban az is, hogy egyik sem volt alkalmas s akkor sok próbálgatás után magamnak kellett megtalálnom a legalkalmasabb ujjrendet, kötést és előadási módot.

A polifonikus részeknél minden szólamot külön tanultam, aztán kettőt-kettőt, és hármat-hármat, majd mind a négyet együtt, hogy azoknak összhangban levő és mégis önálló menetét kellőképen fel tudjam tüntetni. A nehezebb helyeken a legkülönbözőbb ujjgyakorlatokat igyekeztem kitalálni és ezeket addig alkalmaztam, míg az illető hely nehézségének legkisebb látszatja is eltünt. Ezeken kívül a darabban előforduló hangnemek skáláit és ezeknek használt akkordjait szorgalmasan gyakoroltam, figyelve a helyes kéztartásra és ujjrendre.

Mielőtt és miközben a darabot tanultam, az órán alkalmam volt azt egészében, de leginkább apró részleteiben többször előjátszani hallani, hogy a darab rejtett, ki nem magyarázható tartalmát,

szellemét és hangulatát könnyebben felfoghassam és a gyakorlati kivitel különböző módjait elsajátíthassam.

*

Ezekben bemutattam módszeremet főbb vonásaiban. Rövidségre törekedtem s ezért nem terjeszkedtem ki olyanra, a mi a zenetanítással szervesen összefügg ugyan, de nem épen e módszernek követelménye. Ilyen a tananyagnak közelebbi meghatározása, részletezése és felfogatásának kimerítő tárgyalása. Azonban ezeket illetőleg minden szakképzett egyén megtalálja az ő- és tanítványai egyéniségének a legmegfelelőbb eljárást és ezért súlyt csupán arra fektettem, csak annak lehetőségét és előnyeit igyekeztem kimutatni, hogy a zenetanítás legalább az első 4 évben kis darabok szerkesztésével és kezdettől fogva a tanítás egész folyamán át a legbehatóbb kritikai elemzéssel köttessék össze és hogy a tananyag beosztását a forma szabja meg.

Hogy ezeken kivül a skála- és akkordgyakorlatokra kiváló gond fordítandó, azt minden egyes évfolyamnál külön felemlítettem és itt csak hangsulyozva ismételhetem.

Ha e kis munkámmal csak némileg is hozzájárulhatok azon komoly törekvéshez, mely a zenetanítást helyesebb irányba igyekszik terelni s mely mindinkább tért hódít, úgy lelkiismeretes fáradságom meg lesz jutalmazva.

Budapest. *Tamásyné Gáll Anna.*

ISKOLAI ÉRTESITŐK

(Harmadik közlemény.) *

9. Értesítő a kolozsvári állami felsőbb leányiskola 1898—99. iskolai évéről, kiadja az igazgatóság.

A tanévet a rendes időben, de még mindig a régi szűk és czélszerűtlen bérhelyiségekben kezdték meg s fejezték be; de a következő tanév végére remélhetőleg elkészül az intézet új épülete. Az osztályok valóban túltömöttek voltak, s háromfelé levén elhelyezve a tanítás és nevelés egyaránt fárasztó volt. A növendékek magaviselete azonban igen jó volt, mert a testület arra törekedett, «hogy a növendék megtanulja saját magát fegyelmezni, ne a kényszernek engedelmeskedjék, hanem az erkölcsi jó magasztos törvényének.» A szokott hazafias ünnepeken s a királyné halála alkalmából tartott megható gyászünnepen is maguk ügyeltek fel a növendékek egymásra, s a legszebb rend és harmonia uralkodott. Az iskola évközben Szuppán miniszteri biztos látogatásának örvendett. Kirándulást a rossz időjárás miatt csak egy napon tehettek, a mikor a napot a Bükk-erdőben töltötték. Latin tanfolyam is volt a IV. osztálytól felfelé, s a latint tanuló növendékek sikerrel tették le a gimnáziumi osztályvizsgálatokat. *A tanári testület* a hitoktatókon kívül 13 tagból állott, köztük tanítónők: *De Gerando Antonina, Biela Mária, Binder Laura, Békésy Lila, Butyka Vilma, Kéul Sarolta, Kiss Sarolta, Lindner Auguszta.* A testület 12 rendes, három módszeres és három rendkívüli értekezletet tartott. *A növendékek létszáma* volt: (a IV. osztály párhuzamos volt) 45 + 48 + 36 + 51 + 36 + 21, összesen 237. *Vallás szerint:* róm. kath. 94; ág. ev. 20; ev. ref. 47; unit. 16; gör. kath. 14; gör. kel. 1; izraelita 45. A női kereskedelmi tanfolyamnak 23 tanulója volt. Az értesítő közli az önképzőkör tevékenységéről szóló jelentést, a használt könyvek jegyzékét, s az «Álomfejtésről» szóló értekezést *Versényi György* tanártól.

10. A lőcsei magy. kir. elsőrendű felsőbb leányiskola tizennyolczadik értesítője az 1898—99. tanévről, közli Klimkó Mihály igazgató.

A tanévet csak szeptember 24-én kezdhették meg, mivel az intézet helyisége király Ő felsége kisérete számára le volt foglalva, szeptember 24-től azonban akadály nélkül folyt junius 19-ikéig. A vallásos és

* Az első és második közlemény a megelőző füzetekben van.

hazafias érzelmek fejlesztésére s a növendékek érzelmi életének nemesítésére lehetőleg mindent elkövettek. Itt is, mint országszerte, a hazafias ünnepek sorát *Erzsébet* királynéért tartott gyászünnepély nyitotta meg. Az értesítő közli Földi János tanárnak ez alkalommal tartott emlékbeszédét, a királyné arczképét s ez arczkép mellett néhány meleg sort Saváry Irma, internatusi igazgatónőtől. Iskolai ünnepet tartottak még október 4-én, a király nevenapján, deczember 2-án, trónraléptének 50-ik évfordulóján és junius 8-án a koronázási évfordulón, valamint a 48-iki törvények szentesítésének évfordulóján. Kirándulásokat gyakrabban tettek, köztük egy nagyobb szabásut a krompachi vasgyár megszemlélésére. E nagyobb kirándulás leirását közli is az értesítő egy V. osztályos növendék leirásában. Az egészségi állapot kedvező volt. Az intézetet Szuppán Vilmos miniszteri biztos két izben is meglátogatta és a feltüntetett siker miatt megelégedésének adott kifejezést. Az intézet növendékei a közjótékonyság oltárán több izben áldoztak filléreikkel. *A tanári testület* 15 tagból állott, köztük tanítónők *Décsyné Volks Ludmilla*, özv. *Eördöghné Holzinger Anna*, *Hermann Teréz*, *Klimkóné Kozmund Vilma*, *Moldován Anna*, *Saváry Irma*, internatusi igazgatónő, *Valkovszky Viktorin*. *A növendékek létszáma volt:* 27 + 33 + 20 + 20 + 23 + 8, összesen 131. *Vallás szerint: róm. kath.* 45; *gör. kath.* 1; *ág. evang.* 44; *helv. hitv.* 20; *izraelita* 21. *Nemzetiségre nézve: magyar* 125; *német* 4; *tót* 1; *lengyel* 1. *Bennlakott* 29. Az értesítő közli a tananyag-kimutatást, használt könyvek jegyzékét, tanszergyüjtemény gyarapodásáról és az internatusról szóló kimutatást.

11. A mezőturi m. kir. állami felsőbb leányiskola II. évi értesítője az 1898—99. iskolai év végén, közli az igazgatóság.

Az iskola még csak három évfolyamú s további kifejlesztése fokozatosan történik. Eddig ez az egyetlen állami felsőbb leányiskola, melynek egész tanító testülete — a hitoktatók kivételével — még igazgatója is tanítónő. A kezdet nehézségeivel azonban derekasan megküzdöttek, mit az 1898. 54072. szám alatt kiadott miniszteri elismerés is bizonyít. A testület a következő tanítónőkből állott: *Quirsfeld Irén*, igazgatónő, *Fircsa Kornélia*, *Freyler Berta*, *Koppe Etelka* és özv. *Mártonffyné Fodor Erzsébet*. Tartottak 17 értekezletet, köztük három *módszereset*. A vallásos és hazafias érzelmek fejlesztésére nagy gondot fordítottak. A királynéért tartott gyászünnepen kívül megünnepelték a király nevenapját, a 48-iki törvények szentesítését és a koronázási évfordulót. Tartottak két iskolai hangversenyt. Az egészségi állapot igen kedvező volt; a felszerelés bár még kiegészítésre vár megfelelő, a tantermek czélszerűek, tágasok. Az értesítő hálával emlékezik meg Berecz Antal miniszteri biztosról, ki az intézetet és a testületet jóakaratú tanácsaival támogatta. Az intézetnél két 1000 frtos alapítványt létesítettek, az egyiket Ádám Imre adományozta leánya, *Izabella*, a másikat Nagy Sándor neje, *Küry Juliánna*, emlékezetére; a jótékony nőegylet 200 frttal segélyezte a szegénysorsú tanulókat, ezeken kívül több kisebb szives adományban részesült az iskola.

Az intézet a következő tanévet már saját, czélszerű épületében fogja megkezdeni, hol internatussal lesz egybekapcsolva. *A növendékek létszáma:* 36 + 32 + 29, összesen 97; *vallásra nézve: róm. kath.* 8; *ev. ref.* 69; *izraelita* 20. *Nemzetiségre nézve: magyar* 97. Az értesítő

közli a királyné gyászünnepe alkalmából tartott emlékbeszédet *Mártonffyné Fodor Erzsébettől* és a királyné arczképét.

12. A m.-szigeti m. kir. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Összeállította Marikovszky Menyhért, igazgató.

Ez az értesítő is a nemzeti gyásznak szentelt emléksorokkal kezdődik. Az iskolaévet a rendes időben kezdték s a növendékek kedvező egészségi állapota mellett junius 17-ig zavartalanul folyt. Az iskola kedvezőtlen helyi viszonyokkal küzdött, s növendékei létszámát e miatt nem emelhette. A haladás és a növendékek magaviselete jó volt; itt is nagy gondot fordítottak a vallás és hazafias érzelmek fejlesztésére. A megható gyászünnepen kívül megünnepelték a király nevenapját, a 48-iki törvények szentesítésének évfordulóját. *A tanári testület* a hitoktatókkal együtt 17 tagból állott, köztük *Bónis Vilma, Csik Mária*, internatusi igazgatónő, *Hoszek Mária, Pfendesack Irén, Szent-Istványi Margit, Tirczka Klotild* és *Ujházy Aladárné*. A testület húsz értekezletet tartott, köztük három módszereset. *A növendékek létszáma volt:* 25 + 41 + 31 + 26 + 22 + 8, összesen 153. *Vallás szerint: róm. kath.* 58; *gör. kath.* 11; *ág. ev.* 8; *ev. ref.* 25; *unit.* 1; *izraelita* 50. *Anyanyelv szerint: magyar* 145, *német* 5, *román* 2, *lengyel* 1. Az iskolát *Szuppán Vilmos*, min. biztos úr meglátogatta. Az értesítő a szokott rovatokat és a királyné arczképét közli.

13. A nyitrai róm. kath. nyilvános felsőbb leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közzéteszi Zongor József, igazgató.

Az iskola először szerepel az elsőrendű nyilvános felsőbb leányiskolák között, az 1899. évi 18283. számú miniszteri rendelettel ugyanis a *nyilvánossági joggal végleg felruháztatott*, a mikor is a miniszter elismerését fejezte ki a fölött, hogy az iskola a szervezet követelményeinek mindenben megfelelni törekszik. Az iskolaévet a rendes időben kezdték meg és a tanítást egész évben zavartalanul folytatták. Dr. *Gerevich Emil*, az intézet miniszteri biztosa három napon át hallgatta az intézetben a tanításokat; ugyanezen czélból a püspöki biztos is meglátogatta az intézetet, melyben a vallásos érzelmek ápolására, a fegyelemre s egészségügyre nagy gondot fordítottak. A szokott hivatalos iskolai ünnepeken, a királyné gyászünnepén kívül megünnepelték az alapító püspök névünnepét, márczius 15-ikét, az igazgató nevenapját és ádozárságának 25 éves fordulóját. Tartottak önképzőköri ünnepélyt és a szegény gyermekek felruházása czéljából karácsonyi ünnepélyt. Egymás szórakoztatására ifjúsági szindarabokat adtak elő; tettek kirándulásokat a tanári testület vezetése mellett. A tanári testület a felügyelőnökön kívül 15 tagból állott, nagyobbrészt zárdahölgyek: *Borbély Sarolta*, testvérfőnöknő, az internatus előljárója; *Belopotoczky Honorata, Ernetz Gratia, Jahrmann Leitgardis, Németh Specziosa, Pityinger Eugenia, Polacsek Stella* és *Szánthó Electa* testvérek és *Szurmay Irén*, világi tanítónők.

A növendékek létszámavolt: 36 + 42 + 35 + 26 + 12 + 10, összesen 161. Vizsgálatot tett 154. *Vallásra nézve: róm. kath.* 150, a többi *ev. ref.* és *izraelita*. *Anyanyelvre magyar* 133, *német* 10, *tót* 11. Az értesítő a szokott rovatokon kívül értekezést közöl «A stilusról», dr. *Dudek János* tanártól.

14. A pozsonyi m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közli Ghyczy József, igazgató. XVI. évfolyam.

Az évet rendes időben kezdték meg s noha az egészségi állapot nem volt egészen kedvező, zavartalanul folytatták junius 24-ig. A nemnemzeti szellem ápolására itt is megtartották a szokott iskolai ünnepeket, a királyné gyászünnepét és márczius 15-ét. Törekedtek a nevelés eredményesebbé tétele czéljából a szülők támogatását felhasználni, ez azonban nem mindenkor sikerült. *Szuppán Vilmos*, miniszteri biztoson kívül meglátogatta az intézetet Axaméthy Lajos, miniszteri tanácsos és dr. Alexander Bernát. *A tanári testület* 21 tagból állott, köztük tanítónők: özv. *Andrássyné Wiedermann Anna, Försterné Kasztner Mariska, Gludovácz Ilona, Llewellyn Edith, Loschdorfer Paula, Mojsch Mária, Minkwitz Matild, Rauschmann Czeczilia*, internatusi igazgatónő, *Schmidt Paula, Schwarcz Gabriella* és *Szobissekné Gervay Zsófia*. Évharmadonként módszeres értekezéseket tartottak. *A növendékek létszáma volt:* 36 + 41 + 40 + 42 + 30 + 20, összesen 209. *Vallásra nézve: róm. kath.* 131; *ág. ev.* 32; *ev. ref.* 8; *izraelita* 38. *Anyanyelv szerint: magyar* 142, *német* 66, *olasz* 1. Az *internátusban lakott* 64. Az iskolával kapcsolatos *női kereskedelmi tanfolyamba* járt 35 tanuló. A rendes rovatokon kívül közli az értesítő dr. *Pávai Vajna Gábor* értekezését e czímmel: «*Védekezés a tüdővész ellen.*»

15. A szegedi m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Második évfolyam. Közli Czimer Károly, igazgató.

Az értesítőt az elhúnyt nagy királynő arczképe és a pompás nagy, új iskolaépület képe diszíti. Az iskolaépület képe és leirása, minden tanügybarát lelkét örömmel tölti el. A bútorzat is a lehető legczélszerűbb s mint az értesítő örömmel és hálával említi, *Berecz Antal*, miniszteri biztos tervei és utasítása szerint készült. Örömmel és sikerrel tanított itt a *tanári testület*, mely a hitoktatókkal és óraadókkal együtt 19 tagból állott, köztük tanítónők: *Baranyayné Guincz Emilia, Banerné Lévy Jenni, Derszibné Schwimmer Edith, Fail Márta, Jakobs Róza, Kuss Gizella, Nagy Julia* (a kapcsolatos elemi iskolában tanít) és *Pillichné Szendrői Ilona. A növendékek létszáma volt:* 34 + 26 + 21 + 20 + 39 + 25, összesen 172. *Vallásra nézve: róm. kath.* 103; *gör. kath.* 1; *gör. keleti* 6; *ev. ref.* 9; *ág. ev.* 4; *izraelita* 42. *Anyanyelvre: magyar* 164, *német* 5, *szerb* 3. A rendes rovatokon kívül az intézet új épületének és felszerelésének részletes leirása van közölve.

16. A trencséni magy. kir. állami felsőbbleányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közli Manyák Alajos igazgató.

A tanévet rendes időben kezdték meg; kanyaró miatt 11 napig szünetelt a tanítás; de a rendes szünnapok némi megszorításával junius 20-ára a tananyagot mégis bevégezhették s a záró ünnepélyt jun. 27-én megtarthatták. Az évzáró ünnepen kivül még egy gyászünnepet is tartottak a megdicsőült királyné emlékezetére. Szuppán Vilmos, miniszteri biztos az évzáró vizsgálatok alkalmával három napon át hallgatta a növendékek feleletét. A tanári testület 14 értekezletet tartott. A testületnek a hitoktatókkal együtt 17 tagja van; köztük tanítónők: Csáki Irma, Gálfy Anna, Hadik Ida, Szegfi Ilona, Szukováthy Ottilia (internátusi igazgatónő), Vlahovicsné Judali Sarolta. (Helyettesként volt alkal-

mazva Petrás Sára; az elemi iskolában tanítottak: Czink Antonia és Enyiné Manks Gabriella. *A növendékek létszáma volt:* 41 + 41 + 40 + + 34 + 18 + 16 összesen 190. *Vallásra nézve:* róm. kath. 63; ev. ref. 1; ág. ev. 23; izraelita 103. *Nemzetiségre nézve:* magyar 183; német 3; tót 4. Az értesítő a rendes rovatokon kivül közli *Takács György* emlékbeszédét.

17. A temesvár-józsefvárosi «Miasszonyunkról» nevezett iskolanővérek vezetése alatt álló róm. kath. felsőbbleányiskola értesítője az 1898—99. tanévről. Közli Engels János igazgató.

Az iskola elegendő helylyel rendelkezvén, a bejáró és benlakó növendékeket párhuzamos osztályokban külön-külön tanítja. Ezért az iskolanővérekből alakított óriási tanártestülete van. A két párhuzamos intézetben 33-an tanítanak, teljesen az állami tanterv és szervezet szerint. Az intézet ministeri biztosa dr. Gerevich Emil, ki az intézetben több napon át összesen 60 tanórát hallgatott. A testület tiz rendes, három módszeres és három rendkivüli értekezletet tartott. A vallásos érzelmek fejlesztésére nagy gondot fordítottak; a szülők szivesen működtek közre a növendékek helyes fegyelmezésében, a növendékek magaviselete példás volt, a szorgalom oly jó volt, hogy egyesek buzgalmát mérsékelni kellett. Az egészségi állapot az épület kitünő fekvése, czélszerű építése és felszerelése következtében a lehető legjobb volt. A hazafias érzelmek fejlesztésére itt is megtartották a szokott iskolai ünnepeket; tartottak megható gyászünnepet a nagy királynő elhunyta alkalmából; megünnepelték márczius 15-ikét és az internatusban gyakrabban rendeztek kedélynemesítő színielőadásokat, hangversenyeket.

Az intézet rendkivül népes volt. Az *A osztályok* (bejárók) *létszáma volt:* 50 + 42 + 48 + 31 + 27 + 26 összesen 224; a *B osztályok* (bentlakók) *létszáma* 16 + 17 + 27 + 33 + 10 + 9 összesen 112, az egész intézetben 336 volt. *Vallásra nézve:* róm. kath. 257; gör. kath. 1; gör. kel. 20; ev. ref. 11; ág. ev. 3; izraelita 41. *Anyanyelvre nézve:* magyar 146; német 155; román 4; szerb 15; franczia 2; angol 1. Az értesítő a rendes rovatokon kivül közli az igazgató emlékbeszédét, melyet a gyászünnepen tartott és a királynő arczképét.

Budapest. *S. J.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az «Erzsébet-ünnepek» foglalkoztatták a lefolyt hetekben az egész nemzetet. Az ország minden részéből a kegyelet és hálás megemlékezés megható megnyilatkozásairól vettünk hirt s a fővárosban is az összes egyletek és iskolák leróták a szeretet és hála adóját a megdicsőült nagy királynő iránt. Ez ünnepek között a legfényesebb volt az «Országos Nemzeti Szövetség» által rendezett ünnep, melyen a király is képviseltette magát, s melyen *Jókai Mór* tartott emlékbeszédet. Jókai Mór beszédéből feljegyezzük a következő részletet: «Van egy vallás — így szólt az igaz meghatottság hangján az ősz költő — melyben minden felekezet, minden kultusz igaz hívei egyesülnek, melynek oltárát mindenki magával hordja, templomát soha el nem hagyja. E vallás parancsait is Istenkéz irta; de nem kőtáblára, hanem emberi szívbe. Ez az emberszeretet és a honszeretet vallása. Harangszó, zsolozsma, imádság mind Istent dicséri, de legjobban dicsérik az Urat az emberi jótettek. A ki egy elárvult családot jobb sorsra fölemel, a ki egy kétségbeesettnek életkedvét visszaadja, a ki elkeseredett ellenfeleket egymással kibékít, az bizonyára mind híve e vallásnak. Hát az, a ki egy egész országot emelt föl jobb sorsra, a ki egy kétségbeesett nemzetnek életkedvét visszaadta, a ki trón és ország közötti viszályt kiegyenlíteni segített, ne mondjuk-e azt e vallás szentjének? Az emberszeretet és honszerelem vallása szentjének! Az volt a mi megdicsőült királynénk, Erzsébet. — Életében két koronát viselt: egyik a királyi aranykorona, másik a mártirok töviskoszorúja. Mi hiszszük és valljuk, hogy most már a harmadik korona is dicsőíti fenkölt homlokát a megdicsőültek csillagokból font aureolája.

A legfelsőbb helyről ezt a szót hallottuk a legnagyobb fájdalom kitörésében: ha tudnák a magyarok, miket tett ő érettük, a megdicsőült királyné!

. . . Tudják.

Nincs honleány, nincs hazafi, a kinek a krédójából ez a tudás hiányoznék.

S a míg a magyar szívben forró vér fog buzogni, addig bizonyára mindig ünnepnap lesz e hazában Erzsébet királyné nevének, születésének és halálának napja.»

Hozzá tehetjük, hogy ezek az ünnepek termékenyitőleg és áldólag fognak hatni mindenkor a magyar nemzetre, s kitünő nevelői hatást fognak gyakorolni különösen az ifjú leányok seregeire. Az eszményi nőiesség nemes példájaként állítjuk Erzsébetet fiatal leányaink szeme

elé; lehet-e, hogy az igaz szeretet, melylyel emléke iránt viseltetünk, s mely az ő emlékezetéből is felénk sugárzik szeretetre és lelkes bámulatra ne ragadja az ifjuságot? Az az ifjuság pedig, mely eszményekért hevül és szeret, mindig előre tör a jóban és nemesben. Áldott legyen ezért *Erzsébet* királyné emléke.

*

Wlassics Gyula, közokt. miniszter a «Tanítók házában». A magyar tanítóság azzal ünnepelte meg *Erzsébet* királyné nevenapját, hogy akkor avatta fel a szentkirályi-utczai «Tanítók házát». Az ünnepen jelen voltak a miniszterium főbb tisztviselői, közéletünk kitünőségei és a pedagogusok lelkes kis serege. Az Eötvös-Alap nevében, mely a «Tanítók háza» eszméjét megvalósította, dr. Gööz József üdvözölte a megnyitásra megjelent minisztert, ki a következő beszéddel nyitotta és adta át rendeltetésének az intézetet:

«Igen tisztelt uraim! A legbensőbb örömérzettel jelentem meg a mai napon önök között, mert ezzel is azon igaz szeretetemnek, ragaszkodásomnak, tiszteletemnek akarok kifejezést adni, melylyel a tanítóság iránt mindenkor viseltetem. A legnagyobb örömömet fejezem ki, hogy a Tanítók Háza nemcsak mint egy jelentékeny művelődési tényező, de mint a legszebb humanitárius intézet létesült. Művelődési intézet lesz az, mert itt nemcsak otthont találnak tanítók, tanárok fiai, de remélhetőleg szellemi gondozásban, útmutatásban fognak részesülni, hogy így a tudományos kutatás nehéz munkájában minél eredményesebben s előbbre haladhassanak. A Tanítók Háza a legszebb humanitárius intézet is lesz, mert csak varázsoljuk elő az anyagi gondokkal, az életküzdelmekkel küzködő tanítót, ki alig képes családját föntartani, nemhogy törekvő gyermekeit a továbbneveltetés áldásaiban részesíthetné. A legsajgóbb fájdalmat, a keserű könyeket törli le e ház, és hány igazi tehetséget ment meg a magyar tudomány számára! Nincs e házában senki, koldustól a trónig, ki ne a legőszintébb örömöt érezné ez intézet létesítésekor és ne kivánná ennek mennél teljesebb fölvirágzását. Király Ő fölsége fölhatalmazott, hogy az igen tisztelt uraknak tudtára adjam, hogy ragyogó, nagy történelmi nevét adja e háznak, és e ház e naptól fogva fölséges királyunk nevét viseli. (Felolvassa a királyi kéziratot. Lelkes, megújuló éljenzés.)

Köszönjük meg e fejedelmi kegyet és legyünk hozzá méltók; az ő kötelességtudása, fönséges szelleme lebegjen e ház fölött. Nem avathatjuk föl méltóbban a Tanítók Házát, mint ha a nagy királyi hitves névünnepén Isten bő áldását kérjük a királyra és az ő legfölségesebb nevét viselő Tanítók Házára!»

Lelkes éljenzés követte a népszerű miniszter szavait, kinek a *Tanítók háza* megteremtését köszöni a magyar tanítóság, s Móra István szép költeménye s a pæd. ifjuság karéneke után megtekintették a jelenvoltak a szép épületet, melyben ez idő szerint 50 tanuló ifjú nyert elhelyezést. Távozása előtt a miniszter elismerő szavakban emlékezett meg *Péterfy Sándornak* a Tanítók Háza létrehozása körül szerzett érdemeiről.

*

Dr. Axaméthy Lajos, miniszteri tanácsos hivataloskodásának *harminczadik* évfordulóját töltötte be e hó 16-án. Még 1869-ben, mint 21 éves fiatal ember lépett a közoktatásügyi miniszteriumba, hol előbb a népnevelésügy körül, majd a jogügyi osztályban tüntette ki magát. Axaméthy Lajos két év óta a vallás- és közoktatási miniszterium népnevelési osztályának főnöke, kinek gondozása és vezetése alá tartoznak jelenleg az összes népiskolák, polgári leány- és fiú-iskolák, felsőbb leányiskolák, tanító- és tanítónőképző intézetek, továbbá az ovodák és nyári menedékhelyek, óvónőképző intézetek és kereskedelmi iskolák. Óriási hatáskörében óriási munka nehezedik vállaira; de ő e munkát kedvvel és lankadatlan buzgalommal végzi. Nemcsak megszokta, de hosszú hivataloskodása alatt meg is szerette a munkát: ez a titka ritka munkabirásának. A kiszabott hivatalos órák alatt felét is alig intézheti el a reáváró ügyeknek, azért a délutánok rendesen az akták között találják s bizony nagyon sok estét tölt el egy-egy fontosabb ügydarab tanulmányozásával. De azért mindig szivesen és jósággal hallgatja meg a hozzá tanácsért és támogatásért fordulókat s örömmel segít mindenkin, ha a hozzá intézett kérelem teljesítése igazságszeretetével, erős jogérzetével és a tanügy komoly érdekeivel nem ellenkezik. Ügyszereteténél és jóságánál csak szerénysége nagyobb, melylyel a jubileumok korszakában is ki tudott térni az ünnepeltetésnek; azt a meleg ovácziót is, melylyel a miniszterium tisztviselői 30 éves hivataloskodásának évfordulóján üdvözölték, úgy kellett a sajtónak ellesnie. De azért — vagy épen azért — a sajtó ép oly osztatlan elismeréssel emlékezett meg Axaméthy érdemeiről, mint a mily hálával és szeretettel csatlakoztak ez elismeréshez és a tiszttársak jókivánatához a tanügy szerény munkásai a tanárok, tanítók, tanítónők, kik benne nem csupán jóakaratú fölebbvalójukat, hanem a kötelességtudásban és alapos, komoly munkálkodásban igazi példányképüket tisztelik. Velük együtt kivánja a «Nemzeti Nőnevelés» szerkesztősége is, hogy a miniszteri tanácsos úr munkaerejének teljességében a népoktatásügy javára igen igen soká munkálkodhassék.

*

Magyar szőnyeg a párisi kiállításon. A jövő párisi kiállításnak érdekes látványossága lesz egy gyönyörű szőnyeg, a melyet Fadrusz János szobrász neje készít. Fadruszné nemcsak ügyesen fest, hanem művészi kivitelű női kézimunkákat is készít. A kiállításra szánt szőnyeget, a melyen már több hónap óta dolgozik, tiszta magyar motivumok után készíti Fadruszné. A szőnyeg mintáját maga festette régi szőnyegek és himzések után. Az iparművészeti muzeum, a mely a szőnyeget megrendelte, egy ősrégi magyar szürt is bocsátott a művésznő rendelkezésére, hogy mintául használja. A szőnyeg egy méter széles, hosszúsága pedig egy méter 30 czentiméter. A szövet alapjában szmirnamódra készül, de nemcsak sokkal nemesebb anyagból való és kivitelre sokkal fárasztóbb, hanem egyuttal összehasonlíthatatlanul művészibb szerkezetű is, mint a közkézen forgó perzsa szőnyegek. Fadruszné remeke tiszta selyem. Alapvázát több méter hosszú, nyersszínű selyemfonalak szolgáltatják, melyek — számra nézve 4200-an — egy szövőszékforma, meglehetős komplikált rámára feszülnek, párhuzamos sorokban. Erre az alapra harminczötféle szines selyemfonalak garmadájából

750,000 kötést kell végezni, egy-egy kötésnek pedig két öltés felel meg. A tű e szerint másfélmilliószor megy keresztül az alapfonalak szövedékén. Ezt a rengeteg kézimunkát Fadruszné két segéddel fölváltva végzi. Szeptemberben fogtak hozzá és február végére elkészülnek vele. A szövés naponkint hat kötéssorral, hetenkint 5—6 czentiméterrel halad. Fele a munkának már kész. Számos szakférfiú és műértő, a kik a készülő remekművet megnézték, igen nagy elismeréssel nyilatkoztak Fadruszné művéről. (Bud. Hirl.)

*

Tanítónők házasságának kérdése foglalkoztatta november hó 14-én Esztergom vármegye közigazgatási bizottságát. Esztergom rendes tanácsú város iskolaszéke — mint a «Nemzeti Iskola» írja — pályázatot hirdetett egy rendes tanítónői állásra.

A pályázati hirdetményben az iskolaszék határozata alapján azonban felvétetett az a kikötés is, hogy «a megválasztott tanítónő, házasságra lépése által állásától megváltnak tekintetik», vagy mint a határozat szól: «állása megüresedettnek fog tekintetni.»

Minthogy pedig községi jellegű iskoláknál, a fennálló szabályzatok értelmében, a közigazgatási bizottság egy kiküldöttjének elnöklete alatt eszközlendő a tanítói választás, az iskolaszék megkereste a vármegyei kir. tanfelügyelőt, hogy elnök kiküldetése iránt a bizottság legközelebbi ülésén tegyen előterjesztést.

Vargyas Endre kir. tanfelügyelő azonban a közigazgatási bizottság legközelebbi ülésén bejelentvén az ügyet, egyszersmind kijelentette, hogy nincs abban a helyzetben, hogy az iskolaszék megkeresése értelmében a kivánt előterjesztést megtehetné. Nem tehet pedig az elnök kiküldetése iránt előterjesztést azért, minthogy az iskolaszéknek mellékelt határozatában s ennek alapján a szűk körben kihirdetett pályázatban oly tételek fordulnak elő, melyek szerinte egyéni jogokat sértenek.

Hiszi ugyan, hogy az iskolaszék ezt a határozatot a tanítás érdekének szem előtt tartása mellett hozta, ámde az a határozat, a mellett, hogy mélyen belevág, — már csak nyugdíjjogosultsági szempontból is, — a nőtanítók jogaiba, szerinte törvénybe is ütközik.

Az 1868. évi XXXVIII. t. cz. 138. §-a ugyanis, nem tévén különbséget a férfitanítók és a nőtanítók között, kimondja, hogy «a tanítók élethosszig választatnak és hivataluktól csupán súlyos hanyagság, erkölcsi kihágás, vagy polgári büntény miatt mozdíthatók el».

Ámde a férjhezmenetel sem erkölcsi kihágást, sem polgári bűntényt nem képezvén, ezeken a czimeken nem is mondható ki már előre, hogy a házasságra lépő nőtanító állása megüresedettnek fog tekintetni.

Ha pedig a házasságra lépő nőtanító, mint ilyen, súlyos hanyagságot követne el, illetőleg hivatalos kötelességének akár mulasztással, akár más módon való megsértése által, hivatali vétséget követne el, — a népiskolai hatóságokról szóló 1876. évi XXVIII. t.-cz. 7. §-a értelmében, fegyelmi úton bármikor elmozdítható. Ha pedig a nőtanító, mint férjes tanítónő is hivatalos kötelességeit pontosan teljesíti: nincs ok, hogy csupán ezért, mert házasságra lépett, állásától megfosztassék.

És ha a közigazgatási bizottság az ezen alapon hirdetett pályázat folytán belemenne a választási elnök kiküldésére vonatkozó határo-

zatba, — az által a közigazgatási bizottság is már eleve magáévá tenné az iskolaszéknek ezen, szerinte, törvényellenes határozatát.

Mindezek előrebocsájtása után a kir. tanfelügyelő véleménye oda járult, hogy az iskolaszéknek, a nőtanítók férjhezmenetele ügyében hozott határozata, az összes ügyiratok kapcsán adassanak ki jogügyi véleményes jelentéstétel végett a vármegye tiszti főügyészének s érdemileg csak a tiszti ügyészi vélemény meghallgatása után hozassék meg a határozat. Addig pedig a tanítónői állás betöltése függőben hagyandó s a megüresedett nőtanítói állás, nehogy az oktatás csorbát szenvedjen, ideiglenesen óraadó tanítónővel töltendő be.

A kir. tanfelügyelőnek ez az előterjesztése hosszasabb és tüzetes eszmecserére adott alkalmat. A bizottsági tagok közül az ügyhöz hozzászóltak: Boltizár József érseki helynök és püspök, Mattyasovszky Vilmos tiszti főügyész, dr. Heya Tivadar kir. tanácsos, Szabó Mihály, főjegyző, Frey Ferencz országgyűlési képviselő s Wimmer Imre polgármester. A felszólalók egy része, a kir. tanfelügyelő álláspontjára helyezkedve, azonnal ki akarta mondani, hogy az iskolaszék határozata, mint törvénybe ütköző, azonnal megsemmisítendő s az iskolaszék új pályázat kiírására hivandó fel.

Végül azonban, Andrássy János alispán felszólalása után, a bizottság egyhangulag elfogadta a kir. tanfelügyelő indítványát s a főispán annak értelmében mondotta ki a határozatot.

E szerint az ügy véleményes jelentéstétel végett kiadatott a vármegye tiszti főügyészének, a kinek jogügyi véleménye alapján a kir. tanfelügyelő újabb előterjesztésére, a jövő havi ülésen fog a bizottság érdemileg határozni.

Bármi legyen azonban a bizottság határozata, az ügy mindenesetre fölebbezésnek fogja tárgyát képezni. A végleges döntés azután precedenst is fog képezni. Tehát az ügy a nőtanítókra nézve országos érdekű.

*

A haladópárti nők nemzetközi szövetségét alakították meg *Londonban* a nemzetközi kongresszus alkalmával. A határozatot a jelenvolt haladópárti nők a következő alakban hozták meg: «A különféle országokból összesereglett nők egy nemzetközi mozgalom megindítására szövetkeznek, melynek czélja a nő gazdasági, jogi és politikai egyenjogosítása. E czélra a haladó nők nemzetközi szövetségét szervezik, melynek székhelye Páris és ideiglenes titkára dr. Käthe Schirmacher ugyanott. Csaknem minden czivilizált ország képviselve van a szövetségben 2—5 taggal. Minden tag kötelezve van a fentebbi szellemben működni. Szabad tetszésükre van azonban bizva az, hogy mi módon működjenek. A szövetségben teljes nemzeti autonomia van. A körülményekhez képest az egyik jogi reformok keresztülvitelére, mások politikai czélú megegyesületek alapításával fogják kezdeni. Általános szabályokat az egyes nemzetek körében végzendő munkára nem lehet felállítani. Az egyes országok jelenlegi képviselőinek szabadságukban áll munkatársakat keresni, azonban ajánlatos inkább kisebb csoport, de elszánt és jellemszilárd haladópárti nővel dolgozni. A szövetkezet a szabadság elvére van alapítva. Nincs elnöke, választmánya, rangsora és kidolgozott

alapszabálya. Még nem lehet tudni, milyen eredményt érhet el a szövetség ezen szervezet mellett; de remélik, hogy ide vonatkozó tapasztalataikat a szövetség tagjai 1900-ban Párisban kicserélhetik». A külföldi nők ilyen mozgalmairól mi nem igen szoktunk tudomást venni. A londoni nemzetközi kongresszuson sem vettek részt — legalább hivatalosan nem — a magyar nők. Mi szépen belenyugszunk, hogy a dualismus alapján a mi törekvéseinkről s a mi haladásunkról referáljanak mozgékonyabb osztrák testvéreink elvállalva és elvégezve a mi képviseletünket. Nem jött volna még el annak az ideje, hogy a magyar nők, önállóságuknak és haladásuknak jelét adva, e szövetségbe belépjenek?

*

Le Creusotban, déli Franciaországban, a vasmunkások strikejában az asszonyok is jelentékeny részt vettek. A Fronde, a radikális szoczialistanők párisi közlönye elküldte egyik tudósítóját, Jeanne Brémond asszonyt a helyszinére, hogy a tőke és munka elkeseredett küzdelméről hírt adjon. A kiküldött tudósító beható értesítést küldött a női munka ottani állapotáról, s ez a tudósítás eléggé igazolja és megmagyarázza a kizsákmányolt, a rendszerint oly türelmes és alkalmazkodó asszonyok felzúdulását, kiket a nyomorúság és sanyargatás a végsőkre kényszerített. Le Creusot régi hagyományai között a legféltettebben őrzött az «úr joga», melyet több mint száz saját kénye-kedve szerint cselekvő felügyelő gyakorol. Csak a «pártfogoltak» részesülnek az alkalmazott asszonyok közül viszonylag könnyebb és kevésbbé rosszúl fizetett munkában; ilyenek a fémfonalak feltekerése, az izolálólapok kivágása, stb., mi mellett 12 óra munka fejében naponként 1·75 frankot keresnek. Ennyit keresnek a kegyeltek. A többi munkásnők jelentékenyen kisebb bérért a szabad ég alatt hidegben és forróságban ugyancsak 12 órán át szedegetik a Montseaun, Monchanin és Le Creusot bányáinak a kőszénhulladékokat és targonczákra rakva, a több mint 50 méternyi távolra fekvő gyárakba tolják. Ha hó és eső a munkát hátráltatja és e szerencsétlen teremtések nem tudnak 25 egy hektoliteres targoncza szenet beszolgáltatni, amúgy is nevetségesen csekély bérök jelentékeny részének levonásával bűnhődnek. Ily robotmunkával fegyenczeket sem büntetnek. A munkásnők egy részét arra használják, hogy szegeket, ólom- és vashulladékait csomagoljanak és expediáljanak. E közben a hegyes vasdarabok leszakgatják ujjaikról a bőrt; oly fáradságos ez a munka és oly rosszúl dijjazott, hogy férfiak erre nem is vállalkoznak. Lehet-e csodálni, hogy a Le Creusoti asszonyok jogaiknak a legtüzesebb és legrettenthetlenebb harczosai voltak? Ők az elnyomottak közt a legelnyomottabbak, sovány, sápadt arczukkal, megtört szemeikkel és kiszipolyozott testükkel sorba állottak férjükkel, testvéreikkel, hogy, ha lehetséges, emberibb megélhetést küzdjenek ki; és minden nemesen gondolkodó ember rokonszenve az ő részükön van. (Dokumente der Frauen.)

*

A steierországi ipartanítónők ez évi szeptember havában gyültek először össze, hogy szervezkedjenek. A «steierországi tanítók szö-

vetségé»-nek közgyűlésén Kropey Mária asszony értekezett a munkatanítónők helyzetéről, oly behatóan s oly lelkes buzgósággal és folyékony előadással, hogy általánosan csodálták és üdvözölték. A nélkül, hogy szenvedélyessé vált volna, kifejtette, hogy a munkatanítónők türelme véget ért, épúgy, mint a képviselők jóindulatába vetett reménységük. Azért csatlakoznak a «steierországi tanítók szövetségé»-hez s tömegesen tagul lépnek be a szövetségbe. A szövetség természetesen a legbuzgóbb támogatást igérte számukra. Kivánatos is, hogy e szegény tanítónőket, kik valóban gyakran oly szegények, hogy önmagukon teljességgel nem segíthetnek, a tanítók minden rendelkezésükre álló erejükkel segíteni törekedjenek.

*

A Mária-Dorothea egyesület győrvidéki köre f. évi november hó 26-án tartotta meg ez idei első felolvasó gyülését, a tanítóképző intézet zenetermében.

A nagy számú hallgatóságot Pataky Irma elnöknő s az intézet tanítónői gondos figyelemmel fogadták. Mocsári Gerő alelnök volt ez uttal a rendező, kinek sikerült a programmpontokba olyan működőket megnyerni, a kik egy kellemes estét rendeztek.

Elsőnek Staab Evelin úrhölgy olvasott fel a zenei nevelés fontossága és szükségessége czímmel. Gondos körültekintéssel sorolja elő a zenének az emberi kedély és érzelemvilágára gyakorolt nagy hatását. A művészet e neme iránti érzéket már a csecsemő korban mindenki birja, később csak ki kell azt fejleszteni. Helyes vezetés mellett mindenki sokra viheti. A zenei nevelés jogosultságát bizonyítja nagy multja. Kormány és testületek vállvetve munkálkodnak érdekében. Hivatkozik egyes nagy emberek gondolkozására a zenét illetőleg. Elmond egyetmást gr. Zichy Géza életéből, kire mint példára hivatkozik, hogy vasakarattal és kitartással hová fejleszthetni e tehetséget.

Ezután dr. Bodiss Jusztin a pannonhalmi főiskola tanára olvasta fel dolgozatát a «Görög hölgyek ruházata, hajviselete és diszleteiről a görög-persa háborúk előtti időkből».

Bevezetőjében vázolja a hellén nép szellemi termékeinek csodaszép alkotásait. A görög szellem bár realisztikus, de telve ideálizmussal, mert veleszületett esztetikai érzékével a valóság képeit teljesekké, tökéletesekké, képekké teszi. Szellemi szabadság, bátorság, elfogulatlanság, egyszerűség, természetesség, éles felfogás, költői érzék jellemző vonásai e népnek. Természetimádó, mert istent idealizált embernek képzeli; mert a természetben találja fel lépten-nyomon az Istent. Szükségét érzi, hogy lelke szomjuságát oltsa és teszi is. Templomokat emel, melyek romjaikban is műremekek. Azokat megtölti szebbnél-szebb szobrokkal. Majd a persa háborúk előtti időkből való s 1886-ban felszínre került női szobrokat mutatja be, melyek hű kifejezői az akkori női ruházatnak, hajviseletnek. Nőkről beszél nők előtt. Elmondja, hogy mindenik milyen nemes és választékos volt. Mennyiben egyeznek meg mai hölgyeink úgy ruházkodás, mint a hajviselés tekintetében, a hiuságí kérdésekben és a csalafintaságban. Végre a szobrászat akkori módját s az Akropolis fekvését szemlélteti képzeletben.

Végül Farkas László játszotta el nagy technikával Ridley koronā-

zási ábrándját hegedűn Frémek Gábor zenetanár zongorakisérete mellett.

A hálás publikum mindegyik működőnek és végül a rendezőnek éljenzéssel és tapssal adózott szives fáradságukért. —*y* —*f.*

*

A Mária Dorothea Egyesület választmányi ülését gr. Csáky Albinné elnöklete alatt november hó 12-én tartotta meg. A folyó ügyek elintézése tette ez ülésnek legfőbb tárgyát. Tudomásul vették, hogy a tanítónők Otthona immár teljesen berendezve és felszerelve áll a tanítónők rendelkezésére. A szobák napi árai teljes eltartással átutazóknak 1 frt (közös szoba), 1 frt 20 kr. (kettős szoba) és 1 frt 50 kr. (külön szoba). Állandó lakók 420, vagy 540 frtot fizetnek egy évre, a szobák nagyságához képest. A megüresedett állami alapítványos helyre *Hosszú Fannit* nevezték ki. Az Otthon bennlakói öregségükre és a templomok távolságára való tekintettel arra kérték a választmányt, hogy egy kis szobát engedjen át nekik imaszobául. A választmánynak elvi ellenvetése nincs, de mivel ez az ügy első sorban az igazgatóság elé tartozik, a kérést azzal utalja az igazgatóság elé, hogy a mennyiben ez lehetséges, a felekezetnélküli jelleg megtartása mellett, a kérés megvalósításának módja felett határozzon. Az Otthon új épületét az érdeklődő tanítónők az októberi szakosztályi ülésen megtekintették. Kivánatosnak látszik azonban a nagy közönség érdeklődését is felhívni ez alkalommal az egyesület áldásos működésére. Felkérték tehát az egyesület elnöknőjét, gr. Csáky Albinnét, hogy eszközölje ki az egyesület védnökének, Mária Dorothea kir. herczegnőnek látogatását. E magas látogatás alkalmat szolgáltatna a nagy közönségnek is az Otthon megtekintésére. A választmány tudomásul vette Lázárné Kasztner Janka pénztári jelentését és felhatalmazta az építési költségek utolsó részletének kifizetésére. Mivel pedig ez az egyesület pénzkészletét csaknem teljesen felemészti, azzal a kéréssel fordul a tagokhoz, hogy tagok gyüjtése által az egyesület fejlesztésére és emelésére törekedjenek. Örömmel vette még a választmány az Otthonra vonatkozó ama jelentést tudomásul, hogy az Otthon bevételei a kiadásokat ez idő szerint teljesen fedezik.

*

A Mária Dorothea-Egyesület igazgatósága Herich Károlyné elnöklete alatt november 30-án tartott ülést, melyen a folyó ügyeket intézték el. Tárgyalták az Otthon benlakóinak az imaszoba átengedésére vonatkozó kérelmét is, melyet a választmány az igazgatósághoz utasított. Az igazgatóság azonban a kérelmet teljesíthetőnek nem találván, sajnálattal visszautasította. Adó, vizdíj stb. fizetése tárgyában és az Otthon további felszerelésére nézve intézkedett az igazgatóság és részvéttel vette tudomásul, hogy az egyik bennlakónak, Szepessy J. tanítónő tüdőgyulladásban elhalálozott. Nevezettnek nénje, Matzinger Luiza fővárosi árvaházi igazgatónő, huga hagyatékából az Otthonnak ajándékozott nehány darab bútort, könyveket és apróságokat. Más természetbeli adományban is részesült az Otthon : Király Emma

törülközőket, Farkas Elekné főv. tanítónő két darab nyulat, a salgótarjáni kőszénbánya-társaság szenet ajándékozott. Perselypénzt küldöttek: a somogymegyei kir. tanfelügyelőség, a kaposvári polgári leányiskola részéről 3 frt 80 kr.; a mármarosszigeti felsőbb leányiskola igazgatósága 1 frt 55 krt; a soproni felsőbb leányiskola igazgatósága 2 frt 50 krt. Az Otthonban 20 állandó és 8 ideiglenes lakó van; az állandó lakók közül 7 alapítványos, 2 félfizető és 11 teljes fizető. A múlt igazgatósági ülés óta felvétetett Kövér Eliz munkaképtelen angol nyelvtanítónő, kiért a tartásdíjat nemeslelkű úrinők fizetik, kiknél ő előbb mint tanítónő működött. Bejelentették, hogy a legközelebbi tanítónői szakosztályi gyűlés deczember 9-én lesz, a mikor is Herman Ottó tart előadást a «Természettudomány és az iskola» czímen és Geöcze Sarolta «A tanítónők társadalmi helyzetéről.

*

A Pécs- és vidéki tanítónő-egyesület november hó 26-án pártoló tagjai részére fényes estélyt tartott, melynek programmja felolvasásból, énekből, szavalatból és zenéből állott. Az előadást rendkívül nagyszámú, előkelő közönség hallgatta végig. A közönség között több tanítónőt is lehetett látni, de hogy tanítót is láttam volna, arra már határozottan nem emlékszem. Futima Sarolta polg. isk. tanítónő, az egylet alelnöke a tőle megszokott szellemességével «Róma társadalmi viszonyairól» olvasott föl. Utána Szabó Erzsi igen kedvesen előadta «A menyasszony» czímű monologot és igen sikerült fordításban Heinének érzés és hangulatteljes költeményét: A kevlári búcsú. Schneider Istvánné énekelte: «Oh könnt ich noch einmal so lieben» és «Ich hab' im Traum geweint» czímű német dalokat és utána három népdalt. Végül Szántó Etelka, Girardi József és Preusz Adolf a «Traviata» czímű dalműből egy részletet adtak elő. A kiválóan sikerült estély igen sok elismerést szerzett tanítónőinknek s különösen a rendezőknek.

IRODALOM.

Az országos Eötvös-bizottság a következő felhívást bocsátotta ki a magyar nemzethez.

Nemcsak a magyar Helikon, de a világirodalom sem mutat fel oly magasra kiemelkedő költői alakot a minő *báró Eötvös József*, A kiben a lángész egyesült az æstheticussal, a ki született főnemes volt és Istentől hivatott népbarát, a kinél az idealismus éltető elemét képezte a gyakorlati reformtörekvésnek.

Mi, a kik fiatal szívvel olvastuk nagy régen Eötvös költői műveit, akkor a gyönyörű *ábrándokat* bámultuk azokban; most, midőn újra elolvassuk e műveket, megdöbbenünk rajta, hogy ezek az ábrándok megannyi *prófécziák* voltak, a mik csodamódon beteljesültek.

Akkor sirtunk rajtuk, most triumfálva tapsolunk nekik.

Báró Eötvös Józsefnek minden regénye korszakot jelző phenomenalis alkotás volt: a Karthausi, a Falu jegyzője, a Magyarország 1514-ben. Az eszmék gazdagsága, a szív mély érzelmei elfeledtetik az olvasóval, hogy ezek irányregények; de maga az irány, a kitűzött czél is oly isteni eredetű: a rokonszenv az elnyomott néposztály, a kitaszított vallásfelezet iránt; hivatkozás az emberiségre a szabadság, az egyenlőség igazai végett.

És mindez eszméknek a győzelmét megérte, sőt kivívni segített az államférfi, a miket mint költő odarajzolt az égre, odavarázsolt a délibábra. A Fata Morgana álompalotái kővé váltak: a költő megérte saját apotheozisát a nemzeti átalakulás korszakában.

Azért fokozott érdekűek báró Eötvös József művei most, a midőn azokat mint kivívott győzelmek történeteit olvassuk: *költői szépségeik a mai kor teljes világításában még jobban kitűnnek.*

De versenyeznek a költői műveivel politikai munkálatai, a mikben a költő, mint ember, mint philosoph, mint hazafi emelkedik ki messze magasra a mindennapiság gőzköréből. Ezeket úgy olvassuk most, mint az *evangéliumot.*

Báró Eötvös József munkáinak nem szabad hiányozni egy mívelt, egy előkelő magyar család asztaláról sem. De el kell azoknak foglalni a maguk helyét annak a néposztálynak a házában is, mely felszabadulását, emberi és hazafiúi jogainak megadatását esen művek hatásának köszönheti. Ha egy gazdának sok az az ár, álljanak össze hárman, négyen; cseréljék ki a műveket. A mely háznak mestergerendáján báró Eötvös József könyve ott fog állni, arra a házra áldás száll az égből.

Óhajtandó, hogy ne legyen Magyarországon egyetlen *társaskör*,

egyetlen *iskola*, egyetlen *család* sem, melynek könyvtárában *Eötvös* József munkái föltalálhatók ne legyenek: kívánatosnak tartanók, ha többen abból a czélból is megrendelnék *Eötvös* József munkáit, hogy azokat szegényebb iskolák könyvtárainak adományozzák.

A nagy költő, mint államférfi, mint a magyar kormány tagja, a lelkületének megfelelő munkát végezte: a vallás, a közmívelődés minisztere volt. Fő gondja volt a néptanítók ügyének emelése, Ez az osztálya a magyar társadalomnak az, melynek hivatása Magyarországot másodszor is meghódítani, s melynek jutalma ezért — az életfogytig tartó szegénység — fogadalom nélkül.

A néptanítók sorsát enyhiteni még holta után sem szűnt meg a magyar közművelődés vezére. Resurrexit. A holt betűk feltámadtak, jótékony meleget adni a magyar haza mostoháinak.

És ez így történt.

Atyjának szelleme megihlette méltó örökösét báró *Eötvös* Lórándot, a ki e halhatatlan nagyság minden munkájának *tulajdonjogát az Eötvös alapra ruházta át* azzal a jólelkű gondoskodással, hogy a teljes kiadás jövedelméből a Budapesten és Kolozsvárott felállítandó *Tanítók Házában* magyar tanítók és professzorok gyermekei — felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül — *lehetőleg ingyen élvezzék az internátus minden előnyét.*

Megjelennek tehát egyöntetű teljes kiadásban báró Eötvös József összes költeményei, regényei, politikai és bölcselmi munkái, gondolatai és levelei, a mik eddig kinyomatva nem is voltak, a mi magában véve is nagy, emlékezetes irodalmi esemény. De a mi tartalmilag gazdagabbá, kulturánkra nézve pedig szinte korszakossá teszi e teljes kiadás megjelenését: *az e vállalat jövedelmének hovafordítása.*

Mert ez már teljes diadalát jelenti az Eötvös műveiben elhintett eszméknek. Gyakorlati megvalósulását az ő álomképeinek. Megértését szédítően mély és tartalmas államfilozofiai gondolatainak. Ebben feltámad a költő és az államférfi, az egyik, hogy újra és újra gyönyörködtessen, a másik, hogy újra cselekedjen.

Kettős czélt szolgál így mindenki, a ki e nagyszerű munkára előfizet és aláirókat gyűjt. Magának örökké visszatérő lelki gyönyörűséget szerez, másoknak pedig, tehetetleneknek, az élettel küzdőknek istápolójává lesz.

Eötvös József eszméit terjeszteni annyit tesz, mint a fölvilágosultság világát hinteni szét a népek millióira. Fölvilágosodott nemzet pedig megelégedett, virágzó és boldog!

Budapest, 1899 november 15-én.

Az «Országos Eötvös-Bizottság» elnökei: Wlassics Gyula, Jókai Mór, Beöthy Zsolt. Díszelnökök: Vaszary Kolos, Széll Kálmán, Gr. Károlyi Tibor.

A közrebocsátandó kiadás programmja a következő:

«Az összkiadás Eötvös József bárónak minden eddig könyvalakban megjelent és az időszaki sajtóban elszórva közzétett szépirodalmi és politikai munkáit fogja tartalmazni az első kiadások nyomán. A szerkesztés teendőire Eötvös Lóránd báró úr utasításai szerint dr. Vojnovich Géza úr vállalkozott.

Az összkiadás *díszes kiadásban* nagy nyolczadrét alakban, famen-

tes finom papiroson, szép, könnyen olvasható nyomással fog megjelenni, ugyanoly alakban, papiroson és kiállításban, a hogy a Jókai Mór összes műveinek nemzeti díszkiadása megjelent.

Az összkiadás terjedelme kb. *400 ív* lesz *20* kötetbe arányosan felosztva.

A közzététel 5—5 kötetet tartalmazó, félévenként megjelenő sorozatokban fog történni, összesen 20 kötetben.

Az első sorozat az 1900-ik év tavaszán jelenik meg; azon túl félévenként jön egy-egy sorozat, úgy hogy a teljes kiadás 2 év alatt kerül az előfizetők birtokába.

Minden példány első kötetének elején *az előfizető neve* ki lesz nyomtatva.

Az utolsó kötet Eötvös József b. fénymetszetű arczképét, továbbá 1000 frt pályadíjjal jutalmazandó essay-szerű élet- és jellemrajzát, végre az összes előfizetők névsorát fogja tartalmazni.

Az összkiadás egy példányának előfizetési ára füzött példányért *40 frtban*, diszesen bekötött példányért *52 frtban* állapíttatott meg.

Az előfizetési összeg beküldhető:

a) Egyszerre 40 frttal (illetve díszkötésű példányért 52 frttal), mely esetben a 20 kötetből álló teljes mű bérmentve fog az előfizetőknek a megjelenés sorrendjében megküldetni.

b) 10—10 frtos félévi részletekben (illetve díszkötésű példányért 13—13 frtos részletekben) olykép, hogy az aláírás alkalmával 10 frt (illetve 13 frt) fizettetik be, míg a fenmaradó 30 frt (illetve 39 frt) az I., II. és III. sorozat megküldése alkalmával félévi időközökben utánvéttel fog beszedetni, míglen a IV. sorozatot utánvétel nélkül kapják meg a t. cz. előfizetők.

Ebből a nagy nyolczadrét alakú végleges kiadásból *csak annyi példány fog nyomatni*, a hány előfizetője lesz. Az előfizetési határidő lezárása után e kiadás többé nem lesz kapható.

A kik ezen Eötvös-kiadásra előfizetnek — *a «Tanítók Háza» pártoló tagjaivá válnak* és a tagságukról szóló okmányt az első könyvszállítmánynyal együtt kapják meg.

A beérkező előfizetéseket a hazai lapokban nyilvánosan fogjuk nyugtázni.

Az *előfizetési összegek* a Belvárosi Takarékpénztár-Részvénytársasághoz (Budapesten, Koronaherczeg-utcza 3. sz.) küldendők.

Az *aláírási ívek* megfelelően kitöltve az «Országos Eötvös-Bizottság»-hoz (Budapesten, Szentkirályi-utcza 47. sz.) küldendők.

*

KÖLTÉSZETTAN ÉS OLVASÓKÖNYV a polgári és felsőbb leányiskolák IV. oszt. számára. Szerkesztette: DEME KÁROLY, kiadja LAMPEL RÓBERT (Wodianer F. és fiai) Budapest. Ára füzve 1 frt 20 kr., kötve 1 frt 40 kr.

Deme Károlynak, e jónevű polgári iskolai tanárnak a polg. és felsőbb leányiskolák négy alsóbb osztálya számára approbált magy. nyelv és irodalmi tankönyveinek negyedik kötete fekszik előttünk. Szerző eme könyvével is, mint a megelőző három osztály anyagát felölelővel az egységes eljárásra és *gyakorlati* képzésre törekedett. A szaktanítók

figyelmét ez okból felhívjuk e művekre, melyek bővebb ismertetését a könyvet gyakorlatilag alkalmazó és kipróbáló tanítók és tanítónőktől szivesen veszszük. *S. J.*

Beküldött könyvek: Mint a «positivista könyvtár» II. füzetét vettük: «Egy anya intelmei». Leányához intézte *Mme La Marquise de Lambert.* A franczia eredeti után fordította *Kún Sámuel.* Révai Leo kiadása. Ára 30 kr.

Térkép vázlatok. A felsőbb és polgári leányiskolák I. és II. osztálya számára. Kiadja a Franklin-Társulat. Ára füzetenként 15—30 kr.

*

Petőfi Sándor összes költeményei. Kiadta az «Athenaeum» r. t. (Kerepesi-ut 54.) és úgy ott, mint minden könyvkereskedésben *1 koronáért* megrendelhető. Postai rendelésnél portóra még 20 fillér küldendő külön. Magyar nemzeti irodalmunk megbecsülhetetlen kincsét, *Petőfi Sándor összes költeményeit* az Athenaeum most *egy koronáért* bocsátja forgalomba! Bámulatba ejthet mindenkit ez az olcsóság, a melyért mindnyájunk halhatatlan, lángelméjű poétájának összes költeményeit bárki is megszerezheti. Nincs magyar ember, a kinek a szivét valaha meg ne dobogtatta volna Petőfi egyik vagy másik remeke és most itt van az alkalom, hogy gazdag és szegény, ifjú és agg azt a drága kincset, a magyar nemzet büszkeségét, Petőfi valamennyi költeményét, az elképzelhető legkisebb áldozat — *egy korona* — árán magához válthatja. Hétszáznyolczvannyolcz oldalra terjed ez a csinosan füzött, bámulatosan olcsó könyv, a melynek a megszerzéséért kell, hogy minden önérzetes magyar embernek hívó szózat keljen a szivében, hogy a szabadság lánglelkű bajnoka örök igéit hirdesse a palotában ép úgy, mint a kunyhóban, de főkép, hogy beleoltsa a jövő nemzedék lelkébe, szivébe. Végre a legszegényebb ember is megszerezheti magának és szeretteinek ezt az örökbecsű kincshalmazt, a mely a mellett, hogy tanít, mulattat, szórakoztat, lelket művel, csak szítja a hazaszeretet lobogó lángját.